

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ARAP BAHARI VE ROMAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Reşat ERMİŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇİNKİLİÇ

Ekim-2019

KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ARAP BAHARI VE ROMAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Reşat ERMİŞ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇİNKİLİÇ

Ekim-2019
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇİNKİLİÇ danışmanlığında Reşat ERMİŞ tarafından hazırlanan “Arap Baharı ve Roman” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

04-10-2019

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İSMAİLOĞLU (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Hacı YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇİNKİLİÇ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

/ / 20

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **Arap Baharı ve Roman** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

Tarih: 03.10.2019

Adı, Soyadı: Reşat ERMİŞ

İmza:

ÖNSÖZ

Bu çalışmamda, Arap Baharı diye tarif edilen halk hareketinin roman türü üzerindeki etki ve yansımalarını açıklamaya çalıştım.

Yirmi birinci yüzyıl Arap Halk Hareketi olanca hızıyla sürerken, Arap halk hareketi hakkında yazılmış bazı romanları inceledim ve konuyla alakalı bulduğum bölümlerini, asıl metne sadık kalmaya azamî özen göstererek Türkçeye çevirdim.

Tez çalışmam boyunca her türlü desteğini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇİNKILIÇ ile Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ ve diğer yüksek lisans hocalarıma minnet ve şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmanın bilim dünyasına faydalı bir katkı sağlamasını dilerim.

Çalışmam sırasında benden yardım ve desteklerini esirgemeyen anneme, babama ve aileme minnettarım.

Reşat ERMİŞ

ÖZET

Ermış, Reşat, “Arap Baharı ve Roman”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019.

Bu çalışmanın amacı, 2011 yılının başlarında bazı Arap ülkelerinde gerçekleşen ve medya tarafından “Arap Baharı” diye isimlendirilen Arap halk hareketinin, roman türü üzerindeki etkilerini incelemektir.

Çalışmada, Arap Baharını konu alan beş roman incelenmiş olup konuyla alakalı metinleri çevrilmiştir. Arap Baharı hakkında yazılmış romanlar ve yazarları hakkında da bilgi verilmiştir.

Yirmi birinci yüzyıl Arap halk hareketini anlatan romanların neredeyse hepsinin ortak özelliği; Arap halkının özgürlük ve adalete olan susamışlığını ve Arap rejimlerinin despotluğu ve yozlaşmışlığını yansıtmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Roman, Devrim.

ABSTRACT

Ermiş, Reşat, “Arab Spring and Novel”, Master’s dissertation, Kırıkkale, 2019.

The aim of this study is to examine the effects of the Arab popular movement which took place in some Arab countries at the beginning of 2011 and called “Arab Spring” by the media, on the novel genre.

In this study, some novels written about some Arab Spring countries have been examined and some parts have been translated.

The literary analysis of the novels written about the Arab Spring has not been neglected and the views of the critics about the novel and the novelist have also been used.

Almost all of the novels describing the twenty-first century Arab popular movement have one thing in common; It reflects the thirst of the Arab people for freedom and justice, and the despotism and corruption of Arab regimes.

Keywords: Arab Spring, Novel, Revolution

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

HARF	TRANSKRİPT	HARF	TRANSKRİPT
ا	' / â	ض	ḍ
ب	b	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ
ث	<u>s</u>	ع	‘
ج	c	غ	ġ
ح	ḥ	ف	f
خ	ḫ	ق	ḳ
د	d	ك	k
ذ	<u>z</u>	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
س	s	ه	h
ش	ş	و	v/û
ص	ṣ	ي	y/î

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
TRANSKRİPSİYON TABLOSU.....	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

XXI. YÜZYIL ARAP HALK HAREKETLERİ VE ROMAN

1.1. Üçüncü Milenyumdaki Arap Halk Hareketlerine Genel Bir Bakış.....	5
1.2. “Devrim” Yaklaşımının Filolojik Ve Terim Anlamı	7
1.3. “Arap Baharı” Kavramı.....	8
1.4. Arap Halk Hareketleri Ve Arap Romanı	9

İKİNCİ BÖLÜM

“VARAĞÂTUN MİN DEFTERİ’L-ĞAVF” ROMANI

(KORKUNUN DEFTERİNDEN YAPRAKLAR)

2.1. Yazar Hakkında	16
2.2. Roman Hakkında	16
2.3. “Korku” Teması	17
2.4. “Rejimin İstibdadı” Teması.....	19
2.5. “Özgürlük ve Onur Arzusu” Teması	20
2.6. “Arap Entelektüeli” Teması	22

2.7.	“Medya Gerçeği” Teması	22
2.8.	Sonuç	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“FURSÂNU’L-AHLÂMÎ’L-ĞATÎLE” ROMANI

(KATLEDİLMİŞ DÜŞLERİN ŞÖVALYELERİ)

3.1.	Yazar Hakkında	27
3.2.	Roman Hakkında	27
3.3.	“Zulüm ve Baskı” Teması	28
3.4.	“Umut ve Yeniden Diriliş” Teması	28
3.5.	“Aydın” Teması	29
3.6.	“Diktatör” Teması	30
3.7.	“Hayal Kırıklığı” Teması	30
3.8.	Sonuç	31

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“ADUVVU’Ş-ŞEMS: EL-BEHLEVÂNU’L-LEZÎ ŞARA VAĞŞA” ROMANI

(GÜNEŞİN DÜŞMANI: CANAVARA DÖNÜŞEN PALYAÇO)

4.1.	Yazar Hakkında	34
4.2.	Roman Hakkında	34
4.3.	“Megaloman Diktatör” Teması	35
4.4.	“Vahşet ve Korku” Teması	35
4.5.	“Medya Gerçeği” Teması	36
4.6.	“Düşünce ve Fikir Özgürlüğünün Engellenmesi” Teması	37
4.7.	“İroni-Alaycı Anlatım” Teması	38

4.8.	Sonuç	39
------	-------------	----

BEŞİNCİ BÖLÜM

“ŞEV RATU’L-‘ARÂ YÂ” ROMANI

(ÇIPLAKLARIN İSYANI)

5.1.	Yazar Hakkında	41
5.2.	Roman Hakkında	41
5.3.	“Acı ve Umut” Teması	42
5.4.	“Zulüm ve İstibdat” Teması	43
5.5.	“Uyanış ve İsyân” Teması	44
5.6.	“Fantastik Anlatım” Teması	45
5.7.	“Yolsuzluk ve Yozlaşma” Teması	45
5.8.	“Çaresizlik” Teması	46
5.9.	Sonuç	48

ALTINCI BÖLÜM

“RAHÎLU MERYEM” ROMANI

(MERYEM’İN AYRILIŞI)

6.1.	Yazar Hakkında	50
6.2.	Roman Hakkında	50
6.3.	“Endişe ve Tedirginlik” Teması	51
6.4.	“Korku” Teması	52
6.5.	“Aşk” Teması	53
6.6.	“Çaresizlik ve Göç” Teması	55
6.7.	Sonuç	56

SONUÇ	57
KAYNAKÇA	59

GİRİŞ

Arap Baharı devrimleri, sınırlı role sahip dış faktörlerin yanı sıra siyasi, ekonomik ve sosyal iç faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Siyasi değişim isteyen bu devrimler devlet tasallutunu derinden sarsarak bazı Arap ülkelerindeki rejimlerin düşmesine neden olmuştur. Bu sebepten dolayı Arap Baharı devrimleri Arap coğrafyasında siyasi değişimin yaşanmasında etkin bir role sahiptir.¹

Edebiyat, insanlığın tarih serüveni boyunca toplumsal olaylardan esinlenerek gelişimini devam ettirmiştir. İnsanlığın hak, özgürlük ve adalet arayışı yolculuğunda kendisine eşlik etmiş, tercüman olmuş ve desteklemiştir. Bir toplumda doğan edebî eserler, o toplumun kollektif hafızasını temsil etmektedir. Toplumsal olayları gözlemleyen ve yaşayan edebiyatçı, onları edebî-sanatsal bir üslûp ile kendi eserlerinde aktarmaktadır. Arap yazarlar Arap coğrafyasında yirmi birinci yüz yılın başlarında yaşanan halk hareketlerini betimlemek amacıyla bir anlatım sanatı olan roman türüne sıkça başvurmuştur. Bunun yanı sıra, söz konusu dönemde yazılan ve resmî Arap rejimlerinden söz eden romanlar, bu rejimlerin bahardan önceki ve sonraki siyasetine ışık tutarak hakkında sosyolojik bilgiler vermektedir. Halk isyan hareketinin patlak vereceğini sezen Arap yazarları, halk hareketine eşlik edecek ve ona rehberlik edecek yeni eserler ortaya koymaya çoktan hazırlıklıydı. Örneğin Faslı edebiyatçı et-Tâhir bin Cellon, Arap Baharı'nın geleceğini önceden sezdiğini söylemektedir:

“Bu devrim baharı kimse tarafından öngörülemez de onun gelişini müjdeleyen birçok sinyali geçtiğimiz senelerde tespit edebildik. Gerek (yirminci yüzyılın) son kuşağında yabancı medyada yazdığım makaleler gerekse de 2003 yılında Libya'ya yaptığım ziyaret, kabullenilmesi mümkün olmayan rejimlerin kurbanı olan Arap halklarında büyük bir öfkenin biriktiğini fark etmeme neden oldu. Halkın sabrı sınırsız değildir ve bardak artık taşmıştır.”²

¹ Ahmed İsmâ‘îl Hâsan ‘Alî (Ahmet İsmailoğlu), “Cedeliyyetu'l-‘Alâka Beyne'd-Dîn ve's-Siyâse Fî Şevârâtî'r-Rabî‘î'l-'Arabî”, **Ortadoğu'da Devlet, Devlet-dışı Aktörler ve Demokrasi, II Uluslararası Ortadoğu Sempozyumu**, 4-7 Mayıs 2016, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, 2016, s. 6.

² et-Tâhir bin Cellon, *eş-Şerâre: İntifâdatun fi'l-Buldâni'l-'Arabiyye*, Çev.: Hüseyn 'Umar, Arap Kültür Merkezi, Kazablanka, 2012, s. 10.

İşte bu temel üzerinde Arap Baharının tarihçesi, siyasi ve sosyal nedenleri hakkında bilgiler vererek Arap Baharını anlatmaya çalıştım. Daha sonra, Arap Baharı hakkında yazılmış çok sayıda roman okuyarak konuyla en çok alakalı bulduğum beş roman belirledim. Bu kapsamda incelediğim romanlar şunlardır:

- Ebû Bekr el-İyâdî'nin **Varağâtun Min Defteri'l-Havf** romanı (Korkunun Defterinden Yapraklar).
- İbrahim el-Kûnî'nin **Fursânu'l-Ahlâmi'l-Katîle** romanı (Katledilmiş Düşlerin Şövalyeleri).
- Muhammed Said er-Rîhânî'nin '**Aduvvu's-Şems** romanı (Güneşin Düşmanı).
- Mahmud Ahmed Ali'nin **Sevratu'l-'Arâyâ** romanı (Çıplakların İsyanı).
- Mahmud Hasan el-Casim'in **Rahîlu Meryem** romanı (Meryem'in Ayrılışı).

Adı geçen romanlarda, Arap halk hareketleri sırasında özellikle Tunus, Mısır, Suriye ve Libya'da toplumun durumunu tasvir eden ve en çok kullanılan ortak temaların bir kısmına değinilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde Batı kökenli Bahar kavramı, istibdat ve despotizm yönetimlerine karşı reform isteyen halk hareketlerini ifade etmek için kullanılmış, ayrıca yirmi birinci yüzyılın başlangıcında meydana gelen Arap halk hareketinin Arap romanı üzerindeki etkisine değinilmiştir. İkinci bölümde **Varağâtun Min Defteri'l-Havf** romanı incelenerek Tunuslu bir yazarın Bahar'dan önce ve Bahar sırasındaki deneyim ve duygularından söz edilmiştir. Üçüncü bölümde **Fursânu'l-Ahlâmi'l-Katîle** romanı incelenerek Libyalıların adalet ve özgürlüğe olan özlemi ve bir aydının totaliter rejime karşı verdiği destansı mücadele anlatılmıştır. Dördüncü bölümde '**Aduvvu's-Şems** romanı incelenerek diktatör şahsiyetinin üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde **Sevratu'l-'Arâyâ** romanının aktardığı, Mısır halkının farklı kesimlerine ait acıklı hikâyelerden söz edilerek Bahar'dan önce Mısır halkın yaşadığı adaletsizlik ve zulümden bahsedilmiştir. Çalışmanın altıncı ve son bölümünde **Nuzûhu Meryem** romanında Suriyeli bir ailenin devrim sırasındaki dramı anlatılmıştır.

İncelenen romanların bazı bölümleri Arapçadan Türkçeye çevrilmiş ve kaleme alındıkları dönemin siyasi ve toplumsal durumu hakkında genel bir bilgi verilmeye çalışılarak “Arap Baharı”, “devrim” ve “roman” gibi kavramlar anlatılmıştır.

Türk halkıyla, ortak dinî, kültürel, coğrafi ve tarihsel bağları bulunan Arap halkının psiko-sosyolojik kimliği hakkında çok önemli bilgiler veren bu romanların tamamen tercüme edilerek Türkçeye kazandırılmasını dilerim.

BİRİNCİ BÖLÜM

XXI. YÜZYIL ARAP HALK HAREKETLERİ VE ROMAN

1.1. Üçüncü Milenyumdaki Arap Halk Hareketlerine Genel Bir Bakış

Arap âleminin, Doğu Asya'dan Doğu Avrupa'ya ve Latin Amerika'ya hatta Türkiye ve İran gibi Ortadoğu ülkelerine kadar yayılan demokratik değişim ve dönüşüm dalgalarının dışında kalması bazı uluslararası akademik ve siyasi kuruluşlarda, İslam-Arap kültürüyle demokrasinin değerleri arasında bir doku uyumsuzluğunun bulunduğu dair bir kanaat oluşturmıştır. **Demokrasiye Destek: Terör ve İstibdada Karşı Özgürlüğün Gücü** kitabının müellifi Yahudi Göç Ajansı Başkanı Natan Sharansky, Arap ve Müslümanların demokrasiye hazır toplumlar olmadığını, dolayısıyla demokrasiye geçmelerinin mümkün olmadığını savunmuştur. Sharansky Arapların demokratik düzene geçmeleri için desteklenmesi gerektiğini de söyler. Ancak üçüncü milenyumun başında meydana gelen Arap halk hareketleri bu görüşün aksi yönünde gerçekleşerek Arap halkının özgürlük ve adalete duyduğu özlemin hâlâ diri olduğunu göstermiştir.³

Arap rejimleri, kötü hayat şartlarından bunalan Muhammed Bu'azizi adlı bir seyyar satıcının, sebze sattığı el-arabasına el koyan güvenlik güçlerinin zorbalığını ve tasallutunu protesto etmek amacıyla kendisini ateş vermesi eyleminin, Tunus başta olmak üzere, Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn, Ürdün ve diğer ülkelerde ortaya çıkacak yeni bir dönemin başladığından habersizdi. Gerek Tunus'ta gerekse Mısır'da meydana gelen halk isyan hareketi, kitleselliğini korumasından ve zorba rejim karşısında ölüm pahasına bile olsa değişim isteğinde kararlılık göstermesinden sonra, devlet başkanına görevi bıraktırmayı başarmış olsa da diğer Arap memleketlerindeki isyan hareketleri, bazen ordu-kabile denkleminin (Yemen ve Libya'da olduğu gibi) bazen de mezhep denkleminin (Bahreyn gibi) etkilenecek farklı koşullarla yüzleşmiştir. Hiç kuşku yok ki Arap devlet rejimleri, Batı sömürgeciliğinden bağımsızlığını elde etmelerinden bugüne dek, içinde bulunduğumuz bu üçüncü milenyumda çok kritik bir süreçten geçmekte. Arap rejimleri siyasî reformların yavaşlaması, yolsuzlukların artması, polis devlet

³ Remzî el-Minyâvî, *es-Sevratu'l-Hallâke: er-Rabî'u'l-'Arabî mâ Beyne's-Sevra ve'l-Favdâ*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Kahire, 2011, s. 11.

hegemonyası ve bazı sosyal-dinî toplulukların ötelenmesinin bedelini ödemeye başlamış gibi görünmektedir.⁴

Arap coğrafyasında üçüncü milenyumun ilk kuşağında çıkan halk ayaklanmaları, Arap halklarında kollektif bir aklın var olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu kollektif akıl, gerek Arap rejimlerine karşı yürütülen protesto taleplerinde gerekse de bu protesto mekanizmalarının benzeşmesinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca protestolarla ilgili deneyimlerin sosyal medya (Facebook, Twitter) aracılığıyla aktarılmasında da tecelli etmiştir. Bu durum Tunus vakasının nevi şahsına münhasır bir vaka olduğu nazariyesini çürütmüştür. Zira olaylar Tunus'ta çıktıktan kısa bir süre sonra benzer bir biçimde Mısır ve Libya'ya da sıçramıştır. Aslında nevi şahsına münhasır olan şey, Arap rejimlerinin, değişim ve reformu isteyen halk ayaklanmalarına karşı tutumu ve tepkisidir. Mısır ve Tunus'ta ordu, protestoların aleyhinde bir tutum sergilememiştir ve devletin yapısı korundu. Ancak Libya'da devlet, Başkan Muammer el-Kaddafi'nin şahsına indirgenmişti. Bu yüzden Libya'da devlet, silaha sarılmak zorunda bırakılan ayaklanmanın karşısında yıkılmıştır.⁵

Söz konusu isyanların çıkış nedenlerinin en önemlilerinden ikincisi ise, hiç şüphesiz, halkın farklı yaş grupları arasında (özellikle genç yaş grupları arasında) artan işsizlik sorunudur. Örneğin Tunus'ta iki binli yılların başında, inanılmaz şekilde artan bilişsel işgücünün üretim işgücüne dönüştürülmemesi, eğitilmiş gençler arasında işsizliğin artmasına neden olmuştur. Tunus devlet başkanı Binali'nin bu sorunu görmezden gelmesi, genç kitleleri isyanın eşiğine getiren en önemli sebeplerden bir tanesidir. Ülkenin kötü bir şekilde yönetilmesine karşı çıkan Tunuslu isyancılar için en önemli olan şey, özgürlük ve adaletin gerçekleşme arzusudur. Zira bu istek evrenseldir ve ancak "özgürlük devrimi" ile gerçekleşebilmektedir.⁶

⁴ Hâlid Haneî, 'Alî, "el-İntifâdâtü'l-Mutetâliye, İnhîyâru'n-Nuzumi's-Siyâsiyye fi'l-Mantıkatî'l-'Arabiyye", *es-Siyâsetu'd-Devliyye Dergisi*, Sayı 184, Kahire, İlkbahar 2011, s. 56.

⁵ a.e., s. 56.

⁶ Fethî el-Miskînî, Ummu'z-Zeyn bin Şihâ el-Miskînî, *es-Sevratu'l-'Arabiyye*, Cevâdil Neşriyat Tercüme Dağıtım, Beyrut, 2013, s. 187.

Arap rejimlerinin, yaklaşık olarak, kırk yıl süren istikrarı iki faktöre bağlanabilir: birincisi; iktidar rejimiyle askeri ve güvenlik birimlerinin aralarındaki girift ilişkiyi diyalektik kılan güvenlikçi militarist yapıdır. İkincisi ise; devletin ekonomi üzerindeki mutlak hâkimiyetidir. Öyle ki özelleştirmelerle ve yabancı yatırımların teşvik edilmesiyle ekonominin liberalleşmesi neticesinde, fakirlik ve sosyal adaletsizlik artmıştır. Bu da zaman geçtikçe kitlelerin isyan etmesinin önünü açmıştır.⁷

Bir devrimin üç tane unsurunun olduğundan söz edilebilir. İlki devletin yıkılması, ikincisi iktidar mücadelesi ve üçüncüsü ise yeni kurumların ortaya çıkmasıdır. Bu unsurlar aynı zamanda da birbirleriyle etkileşim halindedir. Örneğin, devletin askeri bir yenilgi veya iflastan dolayı yıkılması, bazı durumlarda, iktidara talip değişik grupların kendi aralarında çeşitli mücadelelere girişmelerine yol açmaktadır. Diğer tarafta, iktidar mücadelesiyle yeni kurumların ortaya çıkması, devletin yıkılmasına neden olabilir. Makeyaveli pragmatist bir yaklaşımla, devrimin kralların (devletlerin) gerek zayıf gerek zorba olduklarında karşı karşıya kaldıkları bir tehlike olduğuna dikkat çekmiştir. Bu nedenle Makeyaveli krallara, iktidarı korumak için her iki zaafı (zayıflık ve zorbalıktan) kaçınmayı tavsiye etmiştir.⁸

1.2. “Devrim” Yaklaşımının Filolojik ve Terim Anlamı

“Devrim” ve “Arap Baharı” tabirleriyle nelerin kastedildiğini doğru bir şekilde anlayabilmek için iki kavrama kısaca değinmek gerekir. Arap dilinde “devrim” tabirine karşılık gelen “şevrâ” sözcüğü, filolojik olarak; “köpürme, infiale kapılma, zıplama, üste çıkma, dağılma, alt üst etme, imar etme ve çoğalma” anlamlarında kullanılır. Örneğin, Bakara suresinin 71. ayetinde “şevra” sözcüğüyle aynı kökten (Şâra fiilinden) gelen “aşâre” fiili, “toprağın altını üstüne getirmek” anlamında kullanılmıştır: “*Bakara 71: Toprağı sürmek için boyunduruğa vurulmamış*” (لَا تُلْوُ ثُيِّرَ الْأَرْضِ). Yine Rûm Sûresinin 9. ayetinde benzer anlamda kullanılmıştır: “*Rûm 9: O eski kavimler bunlardan daha*

⁷ Grigori Göz eş-Şâliş, “Orta Doğu Araştırmalarının Arap Baharını Görmezden Gelişinin Nedeni: İstibdat Rejimlerinin İstikrarlı Olduğu Efsanesi”, *el-Mustaḳḳbelu’l-‘Arabî Dergisi*, Sayı 392, Beyrut, Ekim 2011, s. 149.

⁸ Cubrân Şâlih ‘Alî Hârmel, “Şevârâtü’r-Rabî‘i’l-‘Arabî ve Mustaḳḳbalu’n-Nizâmî’s-Siyâsî el-‘Arabî”, *Esmeriyye Üniversitesi Dergisi*, Sayı 29, Zliten, Haziran 2017, s. 312.

*güçlüydüler; toprağın altını üstüne getirdiler ve yeryüzünü bunların imar ettiğinden daha fazla imar ettiler” (كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَ أَنَارُوا الْأَرْضَ وَ عَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا).*⁹

Latin dilinde ise, “şevra” kavramına karşılık gelen “revolution” sözcüğünün kökeni astronomiye kadar dayanmaktadır. Bu sözcük (revolution) ilk kez gökbilimci Nicolaus Copernicus (öl.1543) tarafından yıldızların güneş etrafındaki düzenli ve dairesel hareketini anlatmak için kullanılmıştır. Yıldızların bu dairesel ve sabit hareketini değiştirebilecek herhangi bir dış etkenin olmayışı, bu hareketin zorunluluğunu ifade eder. Bu da Batı dünyasının devrimi sosyal bir zorunluluk olarak tasavvur ettiğini göstermektedir¹⁰.

Çağdaş düşünürlerin çoğu “devrim”in terim anlamını iki şekilde tarif etmektedir. Birinci grup düşünüre göre, “devrim” toplumsal ve siyasal şartlarda gerçekleşen anî ve köklü bir değişimdir. Başka bir deyişle, iktidarın anî bir biçimde veya zorla, başka bir iktidarla değiştirilmesidir. İkinci grup düşünüre göre ise, “devrim” yavaş, kanlı ve siyasi olması zorunlu olmayan radikal bir değişimdir. Bunun örnekleri: kültürel devrim, sanatsal devrim ve bilimsel devrimdir.¹¹

Sosyolojiye göre devrim; toplumun kurumsal yapılarında gerçekleşen, toplumu baskın bir modelden –devrimin ilkeleri, hedefleri, değerleri ve ideolojisiyle bağdaşan-yeni bir modele hem dışsal hem de içsel olarak dönüştürmeye çalışan köklü değişim olarak tanımlanmaktadır.¹²

1.3. “Arap Baharı” Kavramı

Özellikle Arap gençlerinin, 2010 yılının sonuyla 2011 yılının başlarında, ilk olarak Tunus’ta başlatmış olduğu ve “Ayrıl”, “Halk rejimin düşmesini istiyor” gibi sloganları yükselttiği barışçıl olaylara “Arap Baharı” “Arap Devrimleri” veya her ikisi birlikte kullanılarak “Arap Baharı Devrimleri” denilmektedir. “Bahar” kavramı Avrupa kökenli bir kavram olup, “1848 Avrupa Baharı”, “1968 Prag Baharı” ve seksenli yılların

⁹ a.e., s. 308.

¹⁰ a.e., s. 308, 309.

¹¹ Cemâl ‘Abdu’n-Nâşır, *Felsefetu’s-Şevra*, Beytu’l-‘Arab li’t-Tavşîki’l-‘Aşrî, Kahire, 1996, s. 158.

¹² Yûsuf el-Ğaradâvî, *el-Ğulûlu’l-Mustevrada ve Keyfe Cenet ‘Alâ Ummetinâ*, Mektebetu Vehbe, Kahire, 1993, s. 209.

sonunda gerçekleşen, komünizmin çöküşü sonrası “Doğu Avrupa Baharı”nı çağrıştırmaktadır.¹³

Arap halk isyan hareketini ifade etmek için “Bahar” kavramını ilk defa kullanan Batı dünyası olmuştur. İngiliz gazetesi “The Independent”, Arap isyan hareketi için “Bahar” kavramını ilk olarak kullanmıştır.¹⁴

“Bahar” kavramının “Milletlerin Baharı” bağlamında, “1848 Avrupa Devrimleri” için kullanıldığı söylenmiştir. Ayrıca bu kavram Amerikalılar tarafından da kullanılmış. Amerikalılar “Bahar” kavramını, Amerikan-Sovyet soğuk savaşı yıllarında liberalleşen sosyalist-komünist rejimler için kullanmıştır. Batılı liberaller, Çekoslovakya’da 1966-1968 yılları arasında gerçekleşen ve 1968 Sovyet müdahalesiyle son bulan reformlar için “Bahar” kavramını kullanmıştır.¹⁵

“Bahar” kavramının, arzulanmayan bir hayatın engellerinden veya sevilmeyen bir işten kurtulmayı ifade etmek için kullanılması ise, Amerikalı filozof George Santayana’ya (öl.1952) aittir. Santayana, bahar günlerinin birinde üniversitede öğrencilerine ders anlatırken ansızın pencereden dışarıdaki bahçeye bakarak düşünceye dalar ve “*Pardon! Derse devam edemeyeceğim, çünkü baharla bir randevum var!*” diyerek not ve kitaplarını toplayıp çantasını taşır ve hızlıca amfiden ayrılır. Santayana, o günden sonra hayatının sonuna kadar bir daha derse dönmez. İşte o günden sonra filozof Santayana’nın “pardon! baharla bir randevum var” cümlesi, değişime cesaret edebilen kimselerin kullandığı bir ifade tarzı olmuştur.¹⁶

1.4. Arap Halk Hareketleri ve Arap Romanı

Arap Baharının edebiyat üzerindeki yansımaları oldukça dikkat çekicidir. Mısır devrimi sonrası Mısır’da telif edilen eserlerde bu izler açıkça görülmektedir. Örneğin Mısır 25 Ocak 2011 devrimi hakkında ilk yazılan roman olarak kabul edilen, Mısırlı kadın yazar Esmâ et-Tanânî’ye ait **Şemsu Muntasafi’l-Leyl** romanında devrimin etkisi

¹³ Cubrân Şâlih ‘Alî Harmel, a.g.e., s. 313.

¹⁴ a.e., s. 313, 314.

¹⁵ Yori Krazin, *‘İlmu’ş-Şevra fi’n-Nazariyyeti’l-Mârksiyye*, Çev.: Semîr Kerem, Daru’t-Ṭalî’a, Beyrut, 1975, s. 108.

¹⁶ a.e., s. 108.

çok bariz bir biçimde gözlemlenmektedir. 25 Ocak devriminin Mısırlı yazarlar üzerindeki olumlu etkisine değinen Esmâ et-Tanânî, devrimden önceki edebî ortam ile devrim sonrasının karşılaştırmasını yapar:

*"Devrim, biz yazarlar topluluğunun onlarca yıldır süren sessizlik ve baskıdan çıkmasını sağladı, artık herkes 'düzene ve destekçilerine hayır' demeye başladı. Sanki tepemizde 'bunu silin, şunu ekleyin, filan kişiyi methedin' diyerek yazdıklarımızı sürekli takip eden bir bekçi vardı."*¹⁷

Mısırlı yazar Muhammed ed-Defrâvî, edebiyatın hadiseyi tarih gibi belgelemekle ilgilenmeyen, hadiseyle ilgili hayal ve beklentileri izleyen duygusal ve tepkisel bir vaka olduğunu düşünmektedir. Ona göre edebiyat türlerinin, Arap Baharı devrimleri ile ilişkisi üç merhaleden geçmiştir: Birincisi toplumun birikmiş öfkesini sezebilen üstün meziyetli yazarların üstlendiği “sezgisel öngörü edebiyatı”dır. Bu yazarlar devrimin nabzına çok yakın olup onlara protest yazarlar denilmektedir. Çoğu kez politik bir eylemliliğe girişerek devrimcilere öncülük ederler. Çünkü edebiyat yönetilmez, aksine yönetir. İkinci merhale, “devrimi belgeleme ve izleme edebiyatı”dır. Bu en riskli merhalelerdir. Çünkü edebiyat (özellikle roman) ayrıntıcı ve nesnel özelliğini koruyabilmesi için (bu merhalede) daha fazla düşünmeye ve incelemeye gereksinim duyar. Oysa devrim henüz tamamlanmamış devam ediyor. “Devrimi izleme edebiyatı” insani, estetik ve sanatsal değerler içermezse yaşama ve yayılma şansı olmamaktadır. Üçüncü ve son merhale “devrim sonrası edebiyat”tır. Bu merhalenin hammaddesi devrimin kendisidir. Onu inceleyerek arkasındaki gerçekleri açığa çıkarmaya çalışır. Bu edebiyat türünün Bahar’dan sonra özgür bir alan elde etmesi, yazarları (tüm çizgileri aşarak toplumun dinî, sosyal ve tarihî sabitelerine cüret eden) cesur bir edebiyat üretmeye teşvik etmiştir. İşte bu sosyal dönüşüm anlatı yapısında değişikliğe neden olmuş ve gelecekte daha fazla değişikliğe neden olacaktır.¹⁸

¹⁷ Recep Çinkılıç, “Arap Baharı ile Modern Arap Romanı Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Değerlendirme: Mısır Örneği” *Filoloji Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2019, s. 68.

¹⁸ ‘Alî Lefte, Sa’îd, “Eşeru’r-Rabî’î-l-‘Arabî ‘Alâ’l-İbdâ’ ve Taşavvurâtun li Mustakbeli’l-Edeb”, 01.08.2018, (Erişim) <https://www.alquds.co.uk>, 28.09.2109.

Roman, insanî yaşamdan doğan ve gerek özel felsefî anlardan gerekse de iktisat ve siyasetteki dramatik değişimlerden etkilenen bir edebî türdür. Bundan dolayıdır ki romanın yapısı sürekli olarak değişmektedir.¹⁹

Arap dilinde “roman” kelimesini ifade etmek için kullanılan “rivâye” sözcüğünün eski Arap sözlüklerindeki anlamına baktığımızda, bu lafzın, “bir meseleyi düşünmek, suyu taşıyıp götürmek, haberi nakletmek ve ezberlemek”e delalet ettiğini gözlemledik. **Lisanu’l Arab** kamusunda “ra-ve-ye” köküyle ilgili olarak bu misaller verilir²⁰:

- Kanıncaya kadar sudan içti (رَوِيَ مِنَ الْمَاءِ);
- Sütten doyuncaya kadar içirdi (مِنَ اللَّبَنِ يَزْوِي رِيًّا);
- Bol süt sağan dişi deve için “o deve çocuğu doyuruncaya kadar içirir” (هِيَ تَزْوِي) denilirdi. Çünkü erkenden uyuyan çocuğu doyumak için memeleri çabucak sütle dolar;
- “Rivâye” (رَوَايَةٌ) su kabıdır;
- Aralarındaki yakınlıktan dolayı bir şeyin başka bir şeyin adını alması kabilinden deveye “râviye” (رَوَايَةٌ) denir;
- “Rivâye” (رَوَايَةٌ), üstünde su dağıtılan deve, katır veya eşeğe denir;
- Su içmeyi talep eden veya bir kaynaktan haber alan adama “Râviye” (رَوَايَةٌ) denilir;
- Bir kimse kendisinden nakledebilecek kadar başka bir kimseye şiir ezberletti (رَوَى فُلَانٌ فُلَانًا شِعْرًا);
- Haber veya şiir nakleden bir grup kişi tarafından, bir haber veya bir şiir bana ezberletilene kadar anlatıldı (رُوِيَ الْحَدِيثُ وَ الشَّعْرُ رَوَايَةً فَأَنَا رَاوٍ فِي الشَّعْرِ وَ الْمَاءِ مِنْ قَوْمٍ) (رَوَاةٌ).

¹⁹ Laîfe ed-Duleymî, *Aşvâtu’r-Rivâye: Hivârâtun Ma’a Nuḥbetin Mine’r-Rivâiyyâtı ve er-Rivâiyyîn*, Kitâbu Dubay eş-Sakâfiyye, Dubay, 2015, s. 7.

²⁰ İbnu Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, Dâr Şâdir, Beyrut, 1990, c.14., s. 346.

Verilen misallerdeki anlamlar, yeni bir edebî tür olan roman kavramıyla ilgili neredeyse hiçbir ipucu vermediğinden modern edebî kaynaklara göz atmamız gerekli hale gelmiştir. “Rivâye” tanımı konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden bir kısmı roman tanımının henüz yapılamadığını savunurken²¹, bir kısmı da roman sanatının sürekli olarak gelişmesi yüzünden tanım yapılmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. Diğer görüşler ise, bu türün büründüğü farklı biçimlerin yeniden ele alınması gerektiğini savunmuştur²². Arap edebiyatında roman tanımının yapılmasının güçlüğüne rağmen, bazı araştırmacıların yaptığı tanımlardan birini zikrederek genel bir çerçeve çizmeye çalışacağız. Bu tanımlardan birisi:

*“Roman, öznel veya nesnel olmak üzere bütüncül ve kapsamlı bir anlatı türüdür. Roman, kendi yapısını toplumun yapısından ödünç alır. Tıpkı toplumun, kendi içinde, karşıt cemaat ve sınıfları barındırdığı gibi roman da kendi yapısı içinde farklı üslûp ve türleri barındırır.”*²³

Bu tanım çerçevesinde romanın belli başlı özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- Roman, konuları ele alma veya biçim açısından bütünlük ve kapsayıcılık arz eder.
- Roman bireyi, topluluğu veya olayları temsil eder.
- Roman toplumdan etkilenir ve yapısını ona göre oluşturur.
- Roman tıpkı toplum gibi karşıtlıkları aşar ve edebî türleri bir araya getirir.

“Umrân” ve mimarîliğin ayırt edici bir özellik olduğu modern topluma ait roman sanatında, bir çeşit “edebî mimarîlik”ten söz edilebilir. Roman yapısındaki bu mimarîlik iç içe geçmiş unsurlardan oluşmaktadır. Bunlar: Romansal şahsiyetin simaları ve bu

²¹ Murtâd ‘Abdu’l-Melik, er-Rivâyetu Cinsen ve Edeben, *el-‘Aklâm Dergisi*, Sayı 12, Kültür ve Enformasyon Bakanlığı, Bağdat, Kasım 1986, s. 124.

²² Mihail Bahtin, *el-Melhametu ve’r-Rivâye*, Çeviri ve Takdim: Cemâl Şuheyz, Kitâbu’l-Fikri’l-‘Arabî, Beyrut, 1982, s. 66.

²³ ‘Abdullâh el-‘Arâvî, *‘el-Eydulûciyye el-‘Arabiyye el-Mu’âşıra*, Çev.: ‘Îtânî Muhammed, Dâru’l-Hakîka, Beyrut, 1970, s. 275.

şahsiyeti yönlendiren faktörler, belgeleyici ve analiz edici tarz, üslûp bileşenleri, mekân unsuru ve romanın bağlı olduğu plandan oluşmaktadır.²⁴

Fethî İbrâhîm'in Edebî Terimler Mucemine göre romanın tanımı şu şekilde yapılmaktadır:

*“Ferdî şahsiyetleri bir dizi olay, eylem ve sahne vasıtasıyla betimleyen, öykücü ve mensûr bir anlatıdır. Roman, klasik ve orta çağların tanık olmadığı bir edebî tür olup, burjuva sınıfın ilk öncülerinin ortaya çıkmasıyla –ve bunun sonucunda bireylerin derebeyine bağlılıktan kurtulmasıyla- ortaya çıkmıştır.”*²⁵

Bu tanımда romanın hacmine değinilmediği gözlemlenir. Bunun nedeni, belki de farklı tür ve biçimleri ile romanların müşterek özelliğinin genelde uzun olmasıdır.²⁶

Arap halk hareketleri, üçüncü milenyumun birinci kuşağının sonlarından başlayarak, Arap dünyasının doğusundan batısına kadar yaşadığı kritik bir tarihî dönemecin unvanını oluşturmuştur. Bu halk hareketleri aynı zamanda da Arap romanına tahayyül edilen gerçekliğini, gücünü ve parlaklığını aldığı zengin bir malzeme sunmuştur. Zira bu halk hareketinin neden olduğu olaylar duygu ve acılarla doludur. Bu duygu ve acılar, Arap şahsiyetinin açığa çıktığı kanlı olayları betimleyen ve belgeleyen kelimelerin dökülmesine neden olmuştur. Ünlü Faslı Romancı et-Tâhir bin Cellon'un bu mesele hakkındaki bir yorumu kayda değerdir:

*“Kara kışın ortasında gelen bu Arap baharının modern dünya tarihinde eşi ve benzeri bulunmamaktadır. Bunun istisnası -bir yere kadar- Portekiz'de meydana gelen Nisan 1974 Karanfil Devrimi'dir. Bu baharın çıktığı ana kadar bile Arap halkı yaşadığı durumu kabullenip ona boyun eğmeye alışmıştı. Arap coğrafyası, en doğusundan en batısına kadar, her seferinde kaba kuvvet ile bastırılıp tüm muhaliflerin katledildiği bazı isyan hareketlerine zaman zaman tanık olmuştur.”*²⁷

²⁴ Maḥmûd Emin el-‘Âlim, *Te'ammulâtun fî 'Âlemi Necîb Maḥfûz*, Mısır Telif Yayın Genel Kurulu, Kahire, 1970, s. 68-73.

²⁵ İbrâhîm Fethî, *Mu'cemu'l-Muştalahâtî'l-Edebiyye*, el-Mu'essesetu'l-'Arabiyye Li'n-Nâşirîn el-Muttaḥidîn, Tunus, 1988, s. 176.

²⁶ Liḥmîdânî Ḥâmid, *er-Rivâyetu'l-Mağribiyye ve Ru'yetu'l-Vâkı'i'l-İctimâ'i*, Dâru's-Sekâfa, Kazablanka, 1985, s. 80.

²⁷ et-Tâhir bin Cellon, a.g.e., s. 29.

Arap romancıların bir kısmı yaşanan bu protesto ve isyan olaylarını belgelemeye çalışmıştır. Zira isyan olaylarını bizzat yaşamış ve edebî çalışmalarıyla takibe almış romancılar bulunmaktadır. Diğer edebî türlere kıyasla gündelik sosyal ve siyasi hadiseleri aktarabilen özel bir özelliğe sahip roman türü, Arap toplumunun olaylar sırasındaki yaşamını betimlemede ayrıcalıklı olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM
“VARAĞÂTUN MİN DEFTERİ’L-ĞAVF” ROMANI
(KORKUNUN DEFTERİNDEN YAPRAKLAR)

2.1. Yazar Hakkında

Tunuslu yazar el-İyâdî, Tunus'ta tahsilini tamamlayarak eğitim, kültürel medya ve radyoculuk alanında çalışmış ve yeterli sayıda öykü, roman, makale, inceleme, tercüme, radyo dizisi ve çocuk edebiyatı alanında eserler ortaya koymuştur. Ayrıca eski Arap-Tunus edebî mirasından esinlenerek Fransızca öyküler de yazmıştır. 1988 yılından beri Fransa'da yaşayan el-İyâdî, Tunus Eğitim ve Formasyon Bakanlığının Avrupa'da yaşayan Tunuslular için yayınladığı okul kitaplarını hazırlamada katkıda bulundu. el-İyâdî'nin romanlarından; **Lâbisu'l-Leyl (Geceye Bürünen/2000)**, **Mesâribu't-Tîh (Labirentin yolları/2001)**, **Âhiru'r-Ra'yye (Son Reaya/2002)** ve "COMAR d'OR" edebiyat ödülünü kazanan **er-Raculu'l-'Arî (Çıplak Adam/2009)**. Diğerler eserleri: **Dehâлізу'z-Zameni'l-Mumted (Uzayan Zamanın Dehlizleri)-Öykü/1986**, **Amrâdu'l-Edebi'l-Kâtîle (Edebiyatın Ölümcül Hastalıkları)-Araştırma/1989**, **Hikâyetu Âhiru'l-Leyl (Gece Sonu Hikâyeleri)-Öykü/1992**, **Hikâyetu Şu'le (Bir Şulenin Hikayesi)-Öykü/2001** ve **ed-Daffetu'l-Uhrâ (Diğer Yaka)-Öykü/2001**.²⁸

2.2. Roman Hakkında

Bu romanın konuları; yönetimi bırakıp ülkeyi terk eden eski devlet başkanı Binali'nin iktidarı dönemindeki Tunus toplum gerçeğinin etrafında dönerek, ülkeyi saran çürümüşlüğe ve nedeni olduğu sıkıntılarla özgürlüklerin kısıtlanmasına mercek tutmaktadır. Roman, ilk gününden itibaren Yasemin Devrimi'nde cereyan eden hadiseleri gözlemler. Yazar el-İyâdî, ülkesi Tunus'tan uzakta, "göç edilen yer" anlamına gelen "mehcer"de (مَهْجَر) Fransa'da yaşayan ve devrim sırasında Tunus'taki olayları sosyal medya ve yabancı haber ajansları aracılığıyla Fransa'dan devamlı ve endişeli bir biçimde takip eden anlatıcı bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Devrimden önce ve devrim sırasında Tunus'un siyaseti ve sosyolojisi hakkında önemli bilgiler içeren, bizzat kendisinin yaşadığı bazı hadiseleri romanında nakletmektedir. el-İyâdî, romanında korku, iktidarın istibdadı, hürriyet ve onur arzusu, Arap entelektüellerin durumu, medya gerçeği gibi temaları ele almıştır. Bu temalara kısaca değinilecektir.

²⁸ 'Abdu'l-Mecîd Daknîş, "el-Kâtib et-Tûnusî Ebû-Bekr el-İyâdî: el-Kitâbe Şarha fî Vechi'z-Zulm ve't-Ṭuğyân", (Erişim) <https://www.alhiwar.net>, 07.07.2019.

2.3. “Korku” Teması

Tunus’ta topluma korku yayma ve sindirme politikası iktidar rejimi tarafından onlarca yıl sistematik olarak uygulanmıştı. Korkuyu insanların yüreklerinde beslemek için çeşitli yöntemler ve yollar denendi. Roman, Tunus halkının bireyleri arasında yayılmış korkuyu, farklı tezahürleriyle ortaya çıkararak bir korku temasını tasvir etmeye çalışır. el-İyâdî bu temayı romanın en başında ithaf bölümünde şöyle dile getirmiştir:

“Korku yılları zamanında vicdanını satmayan herkese... (ithaf olunur)”²⁹.

İthaftan sonra Arap şiirinden iktibas yapar:

و كُنْتُ أَخَافُ الدَّهْرَ مَا كَانَ بَاقِيَا

فَلَمَّا تَوَلَّى مَاتَ خَوْفِي مِنَ الدَّهْرِ

Korkardım olduğu sürece devrandan

Öldü korkum geçip gidince devran (Bedevî bir kadın)

لَا يَصْلُحُ النَّاسُ قَوْضَى لَا سِرَّةَ لَهُمْ

وَلَا سِرَاةَ إِذَا جُهِلُوا سَادُوا

تُهْدَى الْأُمُورُ بِأَهْلِ الرَّأْيِ مَا صَلَّتْ

فَإِنْ تَوَلَّتْ فَبِالْأَشْرَارِ تَنْقَادُ

Karma karışık olur insanların işleri ne onuru kalır,

Ne de şerefi, hükümran olunca cahiller,

Yoluna girer, yönelince işler düşünce sahibi dirayetlilere,

Yönetilir şerli kimselerce onlara (dirayetlilere) yan çizilince.” (el-Efvah el-Evdî)³⁰

Yazar, Tunus halkının çektiği, işkence, zorlama, sürgün ve müsadere gibi baskı ve zulümlerle, devlet başkanı Binali’nin akraba ve yakın çevresinin halka uyguladıkları şantaj ve haksızlıkları gösteren bir dizi hadise ve olayı romanda anlatır.

²⁹ Ebû Bekr el-İyâdî, *Varakâtun Min Defteri'l-Havf*, Moment Kitapları, Londra, 2013, s. 3.

³⁰ a.e., s. 5.

“Korku” sözcüğü romanın tüm bölümlerinde güçlü bir şekilde kullanılıyor. Roman aynı zamanda da protestoların yükseldiği meydanlardaki gelişmeleri kendi Paris sürgününde (mehcerinde) izleyen yazarın korkusunu aktarmaktadır:

*“Olayları, bulvarda (Azîz Ebû Rgîbâ Bulvarında) bulunan protestocuların başına neler gelebileceklerinden korkarak, Paris sürgünümünden izliyordum. Korkuyordum çünkü bu zorba (Binali), merhamet bilmeyen bir kasaptır. İnsanları katlederek kendisine bir tarih yazdı, kurbanlarının kanıyla bulanmış bir tarih, halkın barışçıl çocuklarının kanıyla bulanmış bir tarih.”*³¹

Yazarın temas ettiği korku gerçeği, adeta her Tunuslunun içinde bir paranoya haline dönüşmüştü, öyle ki insanlar en yakınına bile güvenemez duruma gelmişti:

*“...Ve böylece Binali bizleri bununla (korkuyla) yönetti, kendi yozlaşmış avanesini ve ailesini sırtımıza bindirdi. Onlar daha ilk dalgayla berhava oldu, kumdan putlarmış, başkası da değiller.”*³²

Ancak insanlar isyana kalkışarak meydanlara inmesiyle, büyü tersine dönmüş, korku artık Binali ile avanesinin şahsında temsil edilmiş rejim tarafına yön değiştirmiştir:

*“(Binali’nin) kendi güvenlik teşkilatına ait o binanın önünde ona meydan okuyan insanlara şaşkındım, o bina ki, üstünde şanını yükseltti ve bekasını pekiştirdi. Bu insanlar, onun (Binali’nin), artık kimseye gizli kalmayan ceberutunu biliyor. Beni en çok ona meydan okuyan gençler şaşırttı. O anda korku, sanki ezilen insanlardan diktatöre geçmiş gibiydi, bana öyle geldi.”*³³

Tunus gençliği, bütün bu korkutma politikalarını yüksek bir sesle protesto ederek, değişim bayrağını taşımış ve yıllardır süren korku duvarını yıkabilmişti.

³¹ a.e., s. 7.

³² a.e., s. 63.

³³ a.e., s. 8.

2.4. “Rejimin İstibdadı” Teması

2011 senesinden sonra telif edilen romanlar, devrim gündelikleri ile zulüm örneklerini yansıtan olayları anlatmakla yetinmeyerek, iktidar rejimlerini en çirkin suretinde tasvir etmiştir. Romancılar milyonların sinelerine çöken zulüm ve baskıya değinerek hayal güçlerini olabildiğince serbestçe kullanmıştır. Rejimin kendi halkına uyguladığı güvenlik politikasının aşırı şekilde abartılması sonucunda çıkan tepkinin artması (ki rejim, halkın taleplerinin çözülmesi konusunda yaptığı tek şey demir yumruk siyasetini uygulamaktı) ve korku duvarının yıkılmasıyla birlikte güvenlik önlemleri artık yeterli değildi ve artık hapishaneler, değişime inandığı için meydanlara çıkan insanlara sığmıyordu.³⁴

Roman hem rejimin sınır tanımazlığına hem de polis, asker ve istihbarat birimlerinin uygulamalarına ve bazı siyasi partilerin halkın iradesine karşı nasıl dolaplar çevirdiklerine odaklanır:

*“Polis mi? İşte o Zo‘bo‘dur (öcü, gül yabani). Onların ülke yönetmekten anladığı tek şey: şu veya bu çukura düşürmek üzere vatandaşı izleyip sinsice dinlemek ve pusuda beklemektir. Birisinin ihbar çukuruna... Diz çökmenin ve ezilmenin çukuruna... Onlar (polis) için, tüm bir halk şartlı tahliyede, tüm bir halk hüküm giymiş ve ne zaman hapse iade edileceği bilinmez.”*³⁵

Yazar, güvenlik teşkilatının, “halka hizmet etmek” olan görevini unutarak o halkı nasıl ezdiğini, sanki onun asli görevinin halka hizmet değil de halkı korkutmak, tutuklayıp bilinir bilinmez zindanlara atmak olduğunu anlatır:

*“Polis önceki şiddet günlerine geri döndü. O günler kara günlerdi. Polisin işbirlikçileri tavşan avlar gibi insanları avlıyordu. Ölülerini defnederken cenazelerde bile insanları, düşmanla savaşıyormuş gibi acımasızca tutukluyordu”*³⁶

Yazar güvenlik teşkilatının ihlallerini açığa vuran bazı örneklere ait sahneleri anlatır:

³⁴ Seyf el-Mâri‘, *Ecrâsu‘l-Hurûf*, Kitâbu Dubay eş-Şakâfiyye, Dâru‘ş-Şadâ, Dubay, Ocak 2013, s. 193, 194.

³⁵ Ebû Bekr el-‘İyâdî, a.g.e., s. 16.

³⁶ a.e., s. 8.

“Siyasî polis, büyük küçük, kadın erkek ayırt etmeksizin insanları tutukluyor ve onlara çirkin metotlarını uyguluyor; deri yakma, tırnak sökme, tecavüz. İktidar partisinin milisleri morgları basarak cesetleri çalıyor, cinayet delillerini karartmak için onları derelere ve toplu mezarlara atıyor.”³⁷

2.5. “Özgürlük ve Onur Arzusu” Teması

Özgürlük ve onur arzusu konusu, başlangıcından itibaren Arap romanının ayırt edici özelliğini teşkil etmiştir. Öncü Arap romancılar, temel insanî konularla ilgilenen roman edebiyatının inşasında önemli bir rol oynamıştır. Arap romanı, “istibdada karşı özgürlük” meselesini gerek sömürge devlet döneminde gerek milli devlet döneminde farklı ideolojik çeşitleriyle ele almıştır. Arap insanına uygulanan işkence, zulüm ve bunlara karşı gösterilen direnişi tasvir eden metinler, Arap romanlarında yoğun bir şekilde geçer.³⁸

Özgürlük ve onur arayışı, doğusundan batısına kadar, Arap isyan hareketini konu almış romanlarda açıkça görünmektedir. Özellikle de özgürlüğü, adalet ve insanî onurla ilişkilendiren “Korku Defterinden Yapraklar” romanında bariz olmuştur. Özgürlüğün önündeki engelleri aşmak için haykırmak, halkın özgürlük ve onura olan arzusunun bir bedeliydi, zira şair Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî tarafından ustalıkla dizilen Tunus Milli Marşı halkın bu gücünü işaret etmektedir. Bu halk taleplerinin belki de en önde geleni hürriyetti:

إِذَا الشَّعْبُ يَوْمًا أَرَادَ الْحَيَاةَ

فَلَا بُدَّ أَنْ يَسْتَجِيبَ الْقَدَرُ

وَلَا بُدَّ لِلَّيْلِ أَنْ يَنْجَلِيَ

وَلَا بُدَّ لِلْقَيْدِ أَنْ يَنْكَسِرَ

Halk isteyince bir gün yaşamayı

Buna icabet etmeli kader

³⁷ a.e., s. 9.

³⁸ Ahmed el-Yebûrî, *Fi’r-Rivâyeti’l-‘Arabiyye et-Tekevvin ve’l-İştigâl*, Şeriketu’n-Neşr ve’t-Tevzî‘ el-Medâris, Kazablanka, 1. Baskı, 2000, s. 128.

Aydınlanmalı gece

Kırılmalı prangalar

Binali yönetimi sömürgeci yabancı işgalle eşleştiriliyordu, yani meşruiyeti yoktu ve vahşiydi. Yirmi yılını, halka boyun eğdirecek teşkilat ve haberleşme ağlarını kurmak için harcadı. Ülkeyi İslamcılık tehlikesinden korumak bahanesiyle, Avrupalı devletlerin onay ve rızasıyla her yola başvurmayı meşru saydı.³⁹ Ancak barışçıl ve medeni bir şekilde meydanlarda tecelli eden halkın iradesi, yozlaşmış rejime karşı çıkarak, özgürlük ve adalet talep ediyordu:

*“(sosyal medya hesabımda) Çok sayıda mesaj ve toplu kayıt buldum, birisini açtım, bir de ne göreyim: Ebû Rgîbe Bulvarından taşan büyük bir yürüyüş mitingi! Kadınlar, erkekler, genç kızlarla genç erkekler, ellerinde Tunus bayrağı ve “RCD DEGAGE” (Defol) yazan sloganlar var. Bağırıyorlardı: İktidar partisi ve Binali DIŞARI !”*⁴⁰

Yazar yine başka bir yerdeyse şunları söyler:

*“Facebook’teki sanal arkadaşlar, profil resimlerini, Tunus bayrağı veya “Özgürlük ve onur devrimi, Binali Defol, 14 Ocak Devrimi ve Şehit Muhammed Buazizi” sloganlarıyla değiştirdi.”*⁴¹

Sloganlara sert bir biçimde karşılık verildi:

*“Binaların çatılarında mevzilenen nişancılar vardı, özgürlük isteyen gençlere ateş ediyorlardı, yüreklerinden taştan öfkeden başka silahı bulunmayan gençlere...”*⁴²

Başkan ve yozlaşmış avaneleri ülkeden firar ettikten sonra halkın istediği hürriyet ortamı gerçekleşti. Roman bu hadiseyi, yıllardan beri ülkenin bağına çöken kâbusun bittiğini müjdeleyen Tunuslu bir vatandaşın sesiyle açığa vurur:

*“Özgür Tunus Yaşasın! Şehitlere Şâd olsun! Tunus Halkına Şâd olsun! Tunuslulara Özgürlük!”*⁴³

³⁹ eṭ-Ṭâhir bin Cellon, a.g.e., s. 37.

⁴⁰ Ebû Bekr el-’İyâdî, a.g.e., s. 39.

⁴¹ a.e., s. 19.

⁴² a.e., s. 9.

⁴³ a.e., s. 7.

2.6. “Arap Entelektüeli” Teması

Arap entelektüeller, ülkelerinin yirmi birinci yüzyılın başlangıcında yaşadığı olaylardan hem insan hem de vatandaş olarak derinden etkilenmiş ve yaşanan olayları, hayalle gerçeği birbirine mezceden edebî kalıplar içinde ve farklı edebî yöntemlerle tasvir etmiştir. Arap baharı hadisesi, romancılara, bu büyük hadiseyle ilgili kişisel ve fikri tutumlarını dile getirmeleri açısından elverişli bir fırsat sundu. Bu büyük hadise, Arap aydınının da bedel ödediği despot rejimin gölgesi altında, toplumun karanlık gerçeğini canlandırıyordu.

Romanlar, çoğu metinlerinden okunan Arap aydınının durumunu bazen gizli bazen de açık bir biçimde tasvir etmiştir. Bunun en iyi örneklerinden biri, ülkesinde olup bitenleri sosyal medya, yabancı ve Arap haber kanallarından gece gündüz takip eden bir aydının hikâyesi; “Korku Defterinden Yapraklar” romanıdır. Roman kahramanının hafızası, ülkesinden göç etmeyi seçmeden önce parçası olduğu ve yaşadığı bir maziye yolculuk ederek devrim öncesi ve devrim sırasında Tunus toplum gerçeğini sunmaya çalışır:

*“Bunlar (anlattıklarım), rejim, beni memleketimin kokusundan mahrum ederek toprağımdan söküp sürgünde yaşamaya zorlamadan önce oldu. Her gece kendi yalnızlığıma sığınıp aklıma gelenleri kâğıda döküyordum.”*⁴⁴

Yazar, Arap aydınının, doğru söze inanan ve sahte makamlara ve ödüllere talip olmayan eserlerinin, istibdadı ve tek adam yönetimini yermesi bahanesiyle el konulması ve dağıtımının engellenmesi gibi baskıları açığa çıkardı.

2.7. “Medya Gerçeği” Teması

Bir ülkedeki demokrasi göstergelerinin en önemlilerinden birisi, basın özgürlüğüdür. Arap dünyasının onlarca yıl süren basın gerçeği, gazete ve televizyon kanallarının çoğunluğunun rejime hizmet için amade kılındığını göstermiştir.

Arap rejimleri, diktatörün şahsi ideolojisi ve realitesini halka aşlamak ve dayatmak amacıyla ulusal ve yerel basını dilediğince kullanmıştır. Arap rejimleri, kendi güvenliklerinin sağlanmasında paranoyaklık seviyesinde abartmaları sebebiyle,

⁴⁴ a.e., s. 48.

günümüzün açık basın çağında kendini yeniden üretememiş ve istihbarat teşkilatlarına dayalı eski yönetimlere başvurmayı sürdürerek çağın değiştiğini algılayamamıştır. Bunun neticesinde olayları öngöremeyerek şok etkisinde kalmıştır.⁴⁵

Arap romanları, her iki medya türünün; rejimin güdümlü medyasıyla özgür ve tarafsız yabancı medyanın Arap baharındaki rolünü ihmal etmemiştir:

*“el-Jazeera kanalını açtığımda, olay haberi, kanalın haber bültenlerinin en başında sürekli yer alırken “Tunus 7” kanalı -bundan önce altı tane kanalımız yok ki yedi olsun!- kısır tartışma ve saçma sapan eğlence programlarını sunmaya devam ediyordu. Artık her akşam işten döndüğüm saatten gece geç saatlere kadar el-Jazeera kanalını izlemek benim alışkanlığım oldu.”*⁴⁶

Arap gazeteleri, diğer medya araçlarıyla aynı durumu paylaşmıştır. Neredeyse tamamı rejimin borazanlığını yapmaktan başka bir işe yaramamıştır. Tek görevi rejimin stratejisini uygulamak ve imajını parlatmak olan Basın Denetim Teşkilatının izni olmaksızın gazetelerin yayınlanmasına izin verilmezdi. Teşkilatın talimatlarının aksine hareket eden gazeteler ağır biçimde cezalandırılırdı:

*“Gazeteler propaganda borazanı oldu; gazetelerin başyazıları da daha gazete yayına çıkmadan, önceden belirlenmiş bir kompozisyon rekabetine dönüştü. Zat-ı âlîlerinin fotoğrafları numaralandırılarak, sadece belirlenen gün geldiğinde baş sayfada yayımlamamıza izin verilirdi. Gazete editörleri saraydan telefonla aranarak onlara emirler yağdırılırdı, başkanın dirayetli(!) siyaseti rehberliğinde rekabete girişmeleri gereken konular onlara dayatılırdı. Zira Arap liderlerinin siyaseti kaçınılmaz olarak dirayetlidir(!). Bu siyasete karşı çıkanın veya Tunus medyası için belirlenmiş genel çizgiye uymayan kelimeler telaffuz edenin vay haline.”*⁴⁷

Fransa'ya göç etmeden önce Tunus'ta bir gazetede çalışan yazar, Tunus medyasının düştüğü bu durumdan kendi nasibini almaktan kurtulamamıştı. Çalıştığı gazetenin talimatlarını uygulamayı reddedince kendisini sokakta bulmuştu. Yazar bir arkadaşına medyanın düştüğü durumu şikâyet eder:

⁴⁵ Seyf el-Mâri', a.g.e., s. 188.

⁴⁶ Ebû Bekr el-İyâdî, a.g.e., s. 9.

⁴⁷ a.e., s. 47.

“Dış İletişim Ajansı’nı duymuşsundur... Tunus’un dışarıdaki imajını parlatmak için görevlendirilen ajans. Bu ajans, gazeteciler arasında ‘Ob’ob(sinsice gizlenmiş kötü niyetli şey) diye bilinen sarayın en sinsi ve kurnaz müsteşarlarının nüfuzu sayesinde, boyun eğmeyen gazeteleri susturan bir silah haline geldi. Bu ajans, şöhreti dilediğine bahşeder ve hoşlanmadığından engeller ve yasaklar. Ajansı görmezden gelip hoşlanılmayan bir gazeteyle çalışanın vay haline. Kalanını düşünmek senin hayaline bırakıyorum; (çalıştığım) gazete bilinçli olarak dışlanarak rejimin her istediğini süslü gösteren ve hoşlanmadığını kötüleyen gazeteler daha fazla itibar gördü. Nihayet kendimi sokakta buldum.”⁴⁸

Ebû Bekr el-İyâdî’nin romanının bir başka yönü ve özelliği; Tunus Yasemin Devrimi’ni belgelendirmesidir. Bu bağlamda edebiyat eleştirmeni Abdu’d-Dâim es-Selâmî “Korkunun Defterinden Yapraklar” romanı hakkında şöyle bir değerlendirme yapar:

“Bu roman gerçeğin bir kopyasıdır. Zira bu gerçek, artmaya ve eksilmeye elverişli esnek bir gerçektir. Ne romanın başında ne de sonunda açığa çıkarılacak sırlarla doludur. Yazar çok sayıda hikâyeye bizleri sürüklemeyi başardı. Mekân, zaman ve hadiseler iç içe geçerek kesişen olaylar tekniğini ustalıkla kullandı. Cesaretin romanın damarlarında dolaştığı gibi korku da dolaşıyordu. Zorba ve destekçilerine karşı verilen mücadele, dikte rejimin gitmesi umuduyla, diktatörün düşmesiyle sonuçlandı. Yazar, amacına ulaşabilmek için, öyküleme tekniklerine başvurdu ve fonetik odaklama (Focalization) seviyelerini artırdı ve anlatı söylemini çeşitlendirdi, gerekli görüldüğünde diyalogları yoğunlaştırdı ve romanın kahramanlarını ustaca içselleştirdi.”⁴⁹

⁴⁸ a.e., s. 15.

⁴⁹ ‘Abdu’d-Da’im es-Selâmî, “Varakâtun Min Defteri’l-Havf: Rivâyetun Tettehimu’s-Siyâsiyyîn bi Sarıkati’r-Rabî’i’l-‘Arabî”, *Cerîdetu’l-‘Arab Gazetesi*, Sayı 9545, Londra, 01.05.2014, s. 15.

2.8. Sonuç

el-İyâdî Tunus halk hareketinin ortaya çıkışına ortam hazırlayan nedenleri ve hareket sırasındaki sosyolojik atmosferi edebî bir yöntemle anlatmıştır. Roman bilinen gerçek hadiseleri adeta belgelemiştir. Tunus gerçeğinin adeta bir kopyası, bir yansımasıdır. Yazar bizi birçok hikâyeye sürüklemeyi başardı. Mekân, zaman ve olaylar iç içe geçerek korku ve cesaret duyguları romana hâkimdi. Yazar bu atmosferi yaratmak için tahkiye tekniklerine başvurdu. Sesleri ve odaklama seviyelerini çeşitlendirdi ve karakterleri ustaca içselleştirdi. Ayrıca yazar dolaysız hitaptan uzak, güçlü ve duru bir dil kullanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
“FURSÂNU’L-AHLÂMÎ’L-KATÎLE” ROMANI
(KATLEDİLMİŞ DÜŞLERİN ŞÖVALYELERİ)

3.1. Yazar Hakkında

İbrahim el-Kûnî, roman, edebî inceleme, tenkit, filoloji, tarih, siyaset gibi birçok alanda eserler yazdı. 1948 yılında Libya’da doğdu. İlk ve orta eğitimini Libya’nın güneyinde tamamladı. Lisans ve Yüksek lisans eğitimini 1977 yılında Moskova Gorki edebiyat enstitüsünde tamamladı. Çeşitli medya ve diplomatik görevlerde çalıştı. Rusya, Polonya ve Avusturya’daki Libya elçiliklerinde müsteşarlık yaptı. Ayrıca Libya-Polonya Dostluk Dergisinin baş editörü, Libya Haber Ajansı Moskova muhabiri ve Libya-Polonya Dostluk Derneği’nin resmi temsilcisi olarak çalıştı. el-Kûnî Libya’da çeşitli bakanlıklarda görev aldı. Birçok dil bilen el-Kûnî dinler tarihi, edebiyat ve felsefe alanında araştırmalar yaptı. el-Kûnî, dillerin ve uygarlıkların kökenlerini ele alan **Beyânun fî Luğati’l-Lâhût (İlahiyat İlminin Dili Hakkında İnceleme)** isimli bir kitap serisi yazmıştır.⁵⁰

3.2. Roman Hakkında

“Katledilmiş Düşlerin Şövalyeleri” romanı, yirmi birinci yüzyılın başlangıcında Libya’da meydana gelen halk isyanına tanık olmuş bir öğretmeninin yaşadıklarını anlatmasından ibarettir.

“Katledilmiş düşlerin şövalyeleri” romanı, yeraltı kaynaklarıyla çok zengin bir ülkede işsizlik ve yoksulluk çeken Libya insanının halini tasvir eder. İstibdadı yaşayan her Libyanın içinde bir isyan patlak veriyordu. Nihayet isyan kitleleşerek silahlı bir devrime dönüşmüştü. Bu silahlı devrim, yeğenin amcasını, kadının da kocasını öldürdüğü trajik ve sarsıcı olaylara sahne olmuş ve kanlı savaşlardan sonra baskıcı rejim düşmüştür.

Roman hem kendi kendisiyle hem doğa ve çevresiyle bir tür çatışma yaşayan çöl insanından söz eder. Çöl insanının çevredeki insanlarla mücadelesini edebî bir üslup ile anlatır.

el-Kûnî, romanında zulüm, baskı, umut, yeniden diriliş, aydın kişilik, diktatör ve hayal kırıklığı gibi temaları gözetmiştir. Bu temalara kısaca değinilecektir.

⁵⁰ Samâh ‘Âdil, **İbrâhîm el-Kûnî**, (Erişim) <https://kitabab.com/cultural/إبراهيم-الكوني-صنع-أسطورة-الصحراء-/>, 21.09.2019.

3.3. “Zulüm ve Baskı” Teması

Ünlü roman yazarı İbrahim el-Kûnî, 17 Şubat 2011 tarihinde Libya’da patlak veren halk isyanını, kendi edebî ürünlerinde işlemiştir. Yazar kırk yılı aşkın süredir tek adam yönetiminden çok çekmiş Libya halk hareketini “Katledilmiş Düşlerin Şövalyeleri” romanında tasvir etmiş ve onunla etkileşmiştir. Yazar, kültürlü bir öğretmen olan ve dönemin eğitim müfredatına karşı çıktığından dolayı zulme uğrayıp okulundan atılan “Gafir” karakterini romanın anlatıcısı olarak seçmiştir. Gafir devrimin daha ilk gününde isyancıların saflarına katılarak Kaddafi’nin tugaylarına karşı acımasız savaşlara girmiştir. Onun savaştaki görevi, stratejik bir konuma sahip sigortalar binasına ulaşmak için duvar kazmaktır.

“Katledilmiş Düşlerin Şövalyeleri” romanı, yazarın ölüme ve hapse benzettiği durgunluk ve ezilmişlik yıllarından sonra, Libya toplumunun ayaklanışına değinir:

*“Bu ölümü yaşadım, jenerasyonumun bu türden bir ölümü yaşadığı gibi. İçinde ölümü beklediğimiz bir ölüm yaşadım, beklenen ölümden daha beter bir ölüm yaşadım.”*⁵¹

3.4. “Umut ve Yeniden Diriliş” Teması

İsyanın ilk kıvılcımı insanların yeniden dirilişe, değişimin olabirliğine ve hürriyete inanmasını sağladı. Hele hele Mısır ve Tunus devrimleri meyvelerini vermeye başladıktan sonra. Yazar:

*“O depremden önce gerçekleşen hadiseler, o günde şehrin mahkeme meydanının tanık olduğu gibi, birdenbire kendimizi keşfedişimizde veya yeniden dirilişimizde bir rol oynamış gibiydi. Batı komşusundaki (Tunus’taki) depremi, umursamazlık jenerasyonuna yakışan bir umursamazlıkla -veya umursamazlık diye sandığımız bir halle- seyrettik. Sonra doğu komşusunda (Mısır’daki) asrın piramidinin yıkılışını şaşkınlıkla izledik.”*⁵²

Korumasız halkının vahşice katledilişine dayanamayan bir Libyalı (Ziyyo), halkın karargâhtaki silah depolarına ulaşabilmesi için karargâha intihar saldırısı düzenler.

⁵¹ İbrâhîm el-Kûnî, *Fursânu’l-Ahlâmi’l-Ğafîle*, Kitâbu Dubay eş-Şakâfiyye, Dubay, 2012, s. 62.

⁵² a.e., s. 101.

Ziyyo'nun eylem haberi yayılınca korku duvarı yıkılır:

“Gizlisi saklısı kalmayan genel ağdan (internet), uydu kanalları ve radyolardan haberleri takip ediyorduk. Ayrıca telefonlardan ve görgü tanıklarından da haberler alıyorduk. Haberleri, inanmadan takip ediyordu. Ancak akan kanları kendi gözlerimizle görünce haberlere inanmaktan başka yolumuz kalmadı. Akan kanları görünce bu zamana kadar hiç kanamamış gibi kanadık. İlk kahramanlığın (Ziyyo'nun eylemi) haberleri bize ulaşınca dayanamadık. Ziyyo, silahsız korumasız halkın silaha ulaşması için cesedini kurban ederek karargâhı yok ettiğini öğrenince daha fazla duramadık. Farkında olmadan ayaklandık. Medyanın kirlettiği bu kutsal kelimenin (ayaklanma) siyasi anlamıyla değil gerçek anlamda ayaklandık.”⁵³

3.5. “Aydın” Teması

“Katledilmiş Düşlerin Şövalyeleri” romanı, aydının istibdat rejimi tarafından maruz kaldığı baskıların bir yönünü ele alır. Gafir öğretmenin, eğitim sistemini eleştirmek için söylediği bir söz başına olmadık işler açar ve soruşturmalar geçirir:

“O teşkilatın binasına ziyaretim, insan zekâsının icat edebildiği bütün güvenlik birimlerini dolaştığım bir gezintiydi: İç Güvenlik Birimi, Dış Güvenlik Birimi, Askeri İstihbarat ve son olarak şu kötü şöhretli komiteler.”⁵⁴

Yazar dönemin Libya rejiminin, eğitim müfredatını ideolojik hale getirmesini ifşa etmeye odaklanmıştır. Müfredat yazara göre, yetişen nesillere küçüklükten itibaren boyun eğmeyi ve zilleti aşıl原因, sınır tanımaz, irticacı ve gerici bir eğitim müfredatıdır. Öyle ki bu müfredat, aynı zamanda, istibdadın yeniden üretilmesinin ve nesillerin duyarsızlaştırılmasının önemli araçlarını teşkil ediyor. Yazar, devlet başkanını kutsayan, onu tenzih eden ve hâkimiyetini perçinleyen bu müfredatın karanlık bir tablosunu çizer ve bu müfredatı hazırlamaktan sorumlu olan kişilerin eğitim alanında hiçbir bir bilgi ve deneyiminin olmadığını ilginç bulur:

⁵³ a.e., s. 102.

⁵⁴ a.e., s. 91.

“İşte bu (kitabın) ön kapakta “Halk Eğitimi Genel Halk Komitesi” ibaresi yazılıdır. Bunun altındaki nesih hatla yazılı alt başlık: “Çağdaş Tarih”. Peki, sayfayı çevirelim ve bu ısrarlı ve sevimsiz gerçeği öğrenelim: “Kitabın Yazarları”. Aslında bu isimler tanıdaktır. Fakat ilim, eğitim veya yazarlıktan olabildiğince uzak bir alanda tanıdık! Bunlar her yerde kullanılan bir grup ordu şövalyesidir. Aman ey efendilerin efendisi, bu ne! Silahlı kuvvetler subayları jenerasyonların eğitim müfredatına yeltenip taciz etmekte! ”⁵⁵

3.6. “Diktatör” Teması

Eski devlet başkanı Albay Muammer el-Kaddafi, kendisine özgü devrim yönergeleri ve ideolojisini kuşaklara aşlamak amacıyla, ülkenin eğitim müfredatını, bir takım melez felsefelerle dayanarak değiştirmişti. Kaddafi’nin eğitim müfredatı, tüm ders kitaplarında övgüyle bahsedilen lider başkanı yüceltirken halkın şanlı tarihini, kahraman ve sembollerini hiçe sayan tarihî saptırmalar içermekteydi:

““Bu müfredat gökten indirilmiş bir vahiy değildir!” diye neredeyse itiraz edecektim. Ancak bu dünyanın efendilerinin görüşleri, birçok kez, Kur’an’dan daha kutsal olduğunu hatırladım.”⁵⁶

3.7. “Hayal Kırıklığı” Teması

Kaddafi rejiminin düşüş anı Araplar için kurtuluşun ve arzulanan gayeye ulaşmanın ilk adımını teşkil etmiştir. Lâkin bu düşüşü bir dizi kaotik olaylar da izlemiştir. Ülkenin kamu ve özel malları zaman zaman talan edilerek tahrip edilmiş ve kurumlar ateşe verilmiştir. Bunu ahlaki tecavüzler ve intikam amaçlı yargısız infazlar da izlemiştir.

Devrimi izleyen bu kanlı ve istikrar bozucu hadiseler bazı Arap romancılarında ciddi bir hayal kırıklığı ve travma yaratmıştır. Hayal kırıklığına uğrayan romancılar bu olumsuz hadiselerden söz etmiştir. Bu bağlamda romanının son bölümünde el-Kûnî şunları söyler:

⁵⁵ a.e., s. 27.

⁵⁶ a.e., s. 58.

*“Beni kendi yaralarımından ve babanın yarısından daha fazla üzüntüye boğan yara, bütün bu kurbanlardan sonra vardığımız bu durumdur. Hayalleri özgürleştirdikten sonra, değerleri hiçe sayarak ganimetleri toplamak için ölesiye savaşıyanlar gördüm.”*⁵⁷

3.8. Sonuç

el-Kûnî devrim olaylarını bizzat yaşayan ve romanın anlatıcısı olarak seçtiği Gafır karakterini, insani duygu ve sembollerle dopdolu bir dil kullanarak birinci kişi zamiriyle konuşturur. Aynı zamanda da romanın metinlerinde soru sorma üslubunu kullanmayı tercih etmiştir. Öyle ki roman, bazen derin düşünmeyi çağrıştıran felsefi boyutlu bir dizi sorgulama içerir.

“Katledilmiş Düşlerin Şövalyeleri” romanının başarısına karşın bazı tenkitleri de olmuştur. Söz konusu tenkitlerin geneli, yazarın aceleciliği ve anlatı soğukluğu nedeniyle romanın yazardan beklenen edebî düzeyde olmaması etrafında yoğunlaşmıştır. Roman dikkatli bir şekilde incelendiğinde, yazarın Libya devriminde belirgin bir rol oynayan dış faktörü atladığı, Libya’nın özgürlük için ödediği ağır bedelin üzerinde durmadığı, olay dramasını ihmal ettiği, sıcak ve hızlanan hadiseleri soğuk ve yavaş bir anlatı ile ele aldığı, hadisenin düşünce ve izlenimlerden ibaret olan dış alanını mekân hareketliliğinden oluşan iç alana tercih ettiği (ki bu durum metni hem düşüncelerle ağırlaştırır hem de roman olma niteliğini azaltır) gözlemlenir.⁵⁸

el-Kûnî roman anlatıcısının maskesi altında bir çeşit ideolojik teorisyenliği işlemiştir. Öyle ki düşünce yer yer dış olayların dışına taşmış bazen de yazar öğüt vermeye ve hatipliğe eğilim göstermiştir:

“Demek istedim ki en sığ değil en zengin kimliğimizle övünmeyi öğrenmeliyiz! Farklılığımızla övünmeyi öğrenmeliyiz çünkü farklılığımız her iki boyutta; yatay ve derin boyutta olmamızı sağlar. Aynı zamanda çeşitliliğimizle de övünmeyi öğrenmeliyiz çünkü

⁵⁷ a.e., s. 227.

⁵⁸ ‘Abdurrahmân İkedar, “Şûratu’r-Rabî’î-l-‘Arabî fî-l-‘İbda’î-r-Rivâ’î el-Mağâribî”, **Üçüncü Milenyumda Arap Romanı ve Arap Âlemindeki Okuma Sorununun 12. Uluslararası Cezayir Konferansı 21-22 Ağustos 2016**, Jil Scientific Research Center, Trablus (Lübnan), 2016, s. 76.

*gerek kültürlerin çeşitliliği gerek dinlerin farklılığı, ruhsal uzantılarımızda ve ilahî köklülüğümüzde yatar...”*⁵⁹

⁵⁹ İbrâhîm el-Kûnî, a.g.e., s. 84.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“‘ADUVVU’Ş-ŞEMS: EL-BEHLEVÂNU’L-LEZÎ ŞARA VAHŞA” ROMANI

(GÜNEŞİN DÜŞMANI: CANAVARA DÖNÜŞEN PALYAÇO)

4.1. Yazar Hakkında

Çocuk ve İngiliz edebiyatı dâhil tercüme, iletişim, medya, yaratıcı yazarlık alanlarında ihtisaslaşan Faslı yazar er-Reyhânî önemli sayıda öykü ve roman yazmıştır. Örneğin öykü türünde: **Fî İntizâri's-Şubh (Sabahı Beklemede)**, **Mevsimu'l-Hicreti ilâ Eyyi Mekân (Her Hangi Bir Yere Göç Mevsimi)**, **Mevtu'l-Muellif (Yazarın Ölümü)**, öykü yazarı İdris es-Sağîr ile ortaklaşa yazılan **Hıvaru Cileyn (İki Jenerasyon Arasında Bir Diyalog)** öykülerini; Roman türünde Libya 2011 devrimini konu alan **'Aduvvu's-Şems (Güneşin Düşmanı)** romanını; Edebiyat Eleştirisi alanında **el-Hâ'âtü's-Selâse: Hâu'l-Hulm (2006), Hâu'l-Hub (2007), Hâu'l-Huriyye (2008) (Üç Ha'lar: Hayalin Ha'sı, Aşkın Ha'sı, Hürriyet'in Ha'sı)** eleştiri serisini ve çocuk edebiyatı alanında **İgrau'l-A'alî (Yükseklerin Cazibesi)** ile henüz basım aşamasında olan **el-Aţfâlu Lâ Tankušuhum Ecnihe (Çocukların Kanatlara İhtiyacı Yoktur)** çizgi romanlarını yazmıştır.⁶⁰

4.2. Roman Hakkında

Faslı romancı Muhammed Said er-Reyhânî'ye ait "Güneşin Düşmanı" romanında, Libya eski Devlet Başkanı Muammer el-Kaddafi'nin, 17 Şubat devriminin başından öldürüldüğü güne kadar ki devrime karşı izlediği zorba siyaseti ele alınmış ve Kaddafi'nin şizofren megaloman tutumu açığa vurulmuştur.

Libya 2011 devrimi hakkında yazılmış ilk roman olarak sayılan "Güneşin Düşmanı" Libya halkının Kaddafi döneminde çektiği acıları sade bir biçimde tasvir eder. Kaddafi Libya'yı kendi küçük çiftliği olarak görüyordu ve halkı da çiftliğinde hasbelkader yaşayan köleler olarak sayıyordu. Düşünce ve ifade hürriyeti engellenerek halka yaşamın her alanında baskı uygulanıyordu. Libya devriminden sadece birkaç ay önce gerçekleşen Tunus ve Mısır devrimleri için Kaddafi'nin oğlu Seyfu'd-Dîn: "*Libya, Tunus ve Mısır gibi değildir*" diyordu⁶¹. Ancak Libya halkı onun gibi düşünmüyordu; 17 Şubat 2011'de Bingazi'de ateşlenen bir kıvılcım çok kısa sürede tüm ülkeyi sardı.

⁶⁰ M. Sa'id er-Reyhânî, **Sîre Zâtiyye**, (Erişim) <http://www.raihanyat.com/arabicversion-webmaster-cv.htm>, 21.09.2019.

⁶¹ 'Abdu'l-Bârî 'Atvân, "**Na'am... Libyâ Leyset Mısr ve Tûnus**", 22.02.2011, (Erişim) <https://www.palinfo.com>, 27.09.2019.

Silahsız insanlar Kaddafi'nin ölüm kusan tugaylarına meydan okuyordu. Kaddafi, isyan etmeyeceğini sandığı halk artık uyanmıştı ve kafasında tek bir şey vardı: Kaddafi rejimi düşünceye dek artık geri çekilmek yoktur!

4.3. “Megaloman Diktatör” Teması

Libya eski Devlet Başkanı Kaddafi eleştiri, hesap verebilirlik ve ifade hürriyetine inanmayan eski bir askerdir. Hiçbir insanî, demokratik veya evrensel hakkı tanımayan otoritesini demir yumrukla dayatıyordu. Yazar er-Reyhânî, Kaddafi'nin diktatörlüğünü tasvir etmede oldukça başarılı olmuştur:

*“(Kaddafi): Otorite ve yönetim zorba üretir, bunun için işlevselliğin teminat altına alınması amacıyla yaşamayı sizinle paylaşmayı uygun gördüm: Hâkimiyet size (halka), yönetim ise bana (lidere) ait olacaktır. Aynı şekilde de serveti korumak ve kullanmak, israf ve savurganlığı artırır. Bunun için bu iki rolü sizinle paylaşmayı uygun gördüm. Serveti ve diğer tabii kaynakları siz koruyacaksınız, ben de bu serveti özgürce kullanma hakkını elimde tutacağım.”*⁶²

Yazar, Kaddafi'nin ülke yönetimi üstündeki mutlak egemenliğini göstermek için kendisinden şu sözleri aktarır:

*“Tarihin akışını durdurduk... Bundan böyle partiler olmayacak, dernekler ve sendikalar olmayacak... Artık eleştiri, hesap sorma, istek veya sorular olmayacak... Kutsal kitaplar da olmayacak... Benden, benim kitabımdan ve benim demeçlerimden başka bir şey olmayacak...”*⁶³

4.4. “Vahşet ve Korku” Teması

Zorba diktatör koltuğu bırakmamak uğruna, isyancı olsun veya olmasın, genç yaşlı demeden tüm halkı katledecek ve ülkenin tamamını yakacak duruma gelmiştir. Onun iradesinin dışına çıkan herkes işbirlikçi, terörist ve aşağılık bir lağım faresidir:

⁶² Muḥammed Sa'îd er-Reyhânî, *'Aduvvu'ş-Şems: el-Behlevânu'l-Lezî Şâra Vahşen*, Top Press, Ribat, 2012, s. 12.

⁶³ a.e., s. 16.

“(Kaddafi): Ben bir başkan değilim, ben bir devrim lideriyim. Benim makamım falan yok, bu yüzden istifa edemem. Ben devrimci bir savaşçıyım, son adamıma kadar devrimimi savunacağım. Benim tüfeğimden başka bir şeyim yok. Sizinle savaşacağım ve hepinizi öldüreceğim. Libya’yı yakacağım ve kanlar deniz gibi olsa da kontrolü sağlayacağım. Sizler halka karşı komplo kuran kişilerisiniz, başkası değilsiniz. Komşularınız (komşu halklar) bugüne dek, tarihlerinin tüm merhaleleri boyunca herhangi bir devrim tanımadı. Kaldı ki onların devrimleri, bir başkan başka bir başkanla ve bir partiyi başka partiyle değiştirmek için gerçekleşmiştir... Buraya (Libya’ya) gelince, burada ne başkan ne de partiler var. Burada yönetim sadece halk elindedir. Halka karşı hiç kimse devrim yapamaz. Deli veya esrarkeş değilse kimse kendi kendine karşı ayaklanamaz.”⁶⁴

Romanının kaydettiği bir başka demecinde Kaddafi şunları söyler:

“Bu gece evlerin mahremiyeti çiğnenecektir... Bu gece sefere çıkma gecesidir... Her yere: sokak sokak, ev ev, oda oda, tek tek! Bu gece size karşı sefer gecesidir ey lağım fareleri! Sizi tek tek yakalayacağız! Lağım fareleri saklansın! Yandaşlar caddelerde oynayıp şarkı söylesin ve hazır olsun! Lağım farelerini öldürmeye, karınlarını deşmeye, ölümlerini yakmaya hazırlansınlar! Bu bir seferdir! Zafere kadar...”⁶⁵

4.5. “Medya Gerçeği” Teması

Rejimin, kendi planlarını uygulamak için amade kıldığı medyanın rolü romanda açığa vurulur. “Korkunun Defterinden Yapraklar” romanında görüldüğü üzere, Tunus medyası gerçeği saptırıcı ve yanıltıcı idi. Kaddafi medyası da diğer Arap ülkelerinde benzer durumlar olduğu üzere, rejimin resmi söylemini harfiyen destekliyordu. Bağımsız ve tarafsız medyaya hiçbir surette izin verilmiyordu. Ülkenin resmî veya gayri resmî tüm medya organları tek bir söylemi benimseme mecburiyetindeydi, bu da rejimin ideolojik söylemi ve perspektifiydi. Albay el-Kaddafi medyayı, kendi hayal ve düşüncelerini dayatan bir propaganda aracına dönüştürmüştü.

⁶⁴ a.e., s. 29.

⁶⁵ a.e., s. 30.

O kadar ki, medyada yayınlanan programların içeriğine keyfî olarak karışıyor ve dilediği gibi ekleme çıkarma yapabiliyordu:

“(Kaddafi) Canlı yayındaki demecini kesmek için düğmeye basarak, bağlanmayı bekleyen iki tarafın –başkentteki merkezi radyo ve televizyon stüdyolarıyla ülkenin her tarafından dinleyici ve seyircilerin- arasındaki yayını tekrar bağlıyordu. Onlar devrimci albayın yayına çıkışlarına ve demeçlerinin yayınlanması amacıyla program, dizi ve haberlerin kesilmesine çoktan alışmıştı. İster canlı ister bant yayını olsun hoşuna gitmeyen bir şey yayınlanırsa, hemen yatağının altındaki düğmeye basıp o programı veya tümünden yayını anında keserdi. Öyle ki, bazen yabancı uydu kanallarında mizacına uymayan bir program yayınlandığında bunun durdurulması için istihbarata emir veriyordu. Emri alan istihbarat birimi de (istihbarat merkezinden) yanıltıcı mesaj ve parazit sinyaller yollayarak rahatsız edici kanalın yayını engelliyordu...”⁶⁶

4.6. “Düşünce ve Fikir Özgürlüğünün Engellenmesi” Teması

er-Reyhânî, Kaddafi’nin yazdığı ve yaşadığı en büyük halüsinasyonlardan biri sayılan Libya devletinin Yeşil Kitabı’ndan alıntılar yapmıştır:

“Ey yüce halk! Halkların birliği, aralarındaki söylem birliğinden gelir. Bunun içindir ki abdest ve namazınızda, haccınızda, şehâdetinizde, ölümünüzde ve tekrar dirilişinizde size referans olacak bir kitabı hazırlamaya koyulmuştum son zamanlarda. Bu durum, yurtdışından gelen tüm kitapların yasaklanmasını ve yurtiçinde basılan bütün kitapların gözetim altına alınmasını gerekli kılmıştır. Ülkenin her köşesinde serbestçe elden ele dolaşabilen tek kitap sadece Yeşil Kitap’tır. Bütün kitaplıklarda o bulunur, evlerde ve işyerlerinde, kaldırımlarda ve ovalarda, tepelerde ve dağlarda. Yalnızca o Yeşil Kitap ki, her yerde okunur ve anlatılır...”⁶⁷

⁶⁶ a.e., s. 17.

⁶⁷ a.e., s. 16.

4.7. “İroni-Alaycı Anlatım” Teması

Yazar romanının bazı bölümlerine “hazif” tekniğine başvurmuştur. Bu teknik, okuyucuyu beklenmedik olaylarla sürekli olarak şaşırttığı için ironi bir hava yaratır. Örneğin, reisin yönetimi devralmasını müjde veren zılgıtlardan bahseder:

“Zılgıtlar her yerde çınıyor! Bazıları, astronot Armstrong’ün, insanlık tarihinde ilk kez aya adımını atarken o zılgıtları duyduğunu duyurmuş! Fotoğraf makinelerinin flaşları her yerde patlıyor! Bazıları, hicrî ayın ortasındaki beyaz gecelerde ayın üzerinde reisin silüetini gördüklerini yaymış! Bütün radyo ve televizyon kanallarında; gazete, dergi ve broşürlerin tüm manşetlerinde ve her yerde reisin demeçlerinin sedası yankılanıyor!”⁶⁸

Yazara göre bir palyaçoyu anımsatan ve dengesiz tavırlar içerisinde olan Kaddafi’nin ülkeye liderlik etmesi bir alay konusudur:

“(Kaddafi’ye atıf yaparak:) Memlekette şimdiye dek herhangi bir devrimin yaşanmadığına dair şaşkınlığını az önce ifade etmemiş miydi? Yine de devrime önderlik ettiğini söylüyor! Olmayan bir devrime nasıl önderlik edebilir? Bu olanlar bir sirkten ibaret değil mi! Bu adam da bir palyaço değil mi! Ardı arkası kesilmeyen başarısızlıklardan sonra belki biraz deşarj olabilmek için azıcık mizahtan zarar gelmez. Başkan, açıktaki niyetini bize kabul ettirmeye çabalayıp ciddiyet ve vakar taslayacağına bir palyaço olması daha iyidir.”⁶⁹

⁶⁸ a.e., s. 12.

⁶⁹ a.e., s. 13.

4.8. Sonuç

Yazar, elli sayfayı geçmeyen romanda, olayları yoğunlaştırma ve indirgeme tekniğine başvurmuştur. İç ve dış diyaloglar romana hâkimdir. Kaddafi'nin sesi -ister söyleşilerinde isterse ünlü demeçleri veya hatta kâbuslarında bile- romanın bütün bölümlerinde belirgin bir biçimde hissedilmektedir. Romanda bazı efsane, sembol ve halk hikâyelerine (Neron, Caligula, Titus vb.) başvurulmuştur. Ayrıca yazar alaycı bir anlatım üslûbu ve günlük dil kullanarak romanı daha gerçekçi hale getirmiştir.⁷⁰

⁷⁰ a.e., s. 11.

BEŞİNCİ BÖLÜM
“SEVRATU’L-‘ARÂYÂ” ROMANI
(ÇIPLAKLARIN İSYANI)

5.1. Yazar Hakkında

Birçok edebiyat ödülünü almaya hak kazanan Mısırlı edebiyatçı Mahmud Ahmed Ali çok sayıda kısa öykü türünde eser yazmıştır. Bunlardan birkaçı: **Acı Gerçek (1997/2002)**, **Sancağı Kim Taşır (2000)**, **Kudüs'ün Kokusu (2004)**, **Solgun Resimler (2006)**, **Susuzluk Devam Ediyor (2009)**, **Yanan Kafalar (2010)** ve **Kesilmiş Düşler (2011)**.⁷¹

Çok sayıda edebiyat ödülüne layık görülen Mahmud Ahmed Ali için bazı edebiyat eleştirmenleri "Ödül Avcısı" yakıştırmaları yapmışlardır. İnceleme konumuz olan "Çıplakların İsyanı" romanı 2013 yılında İhsan Abdulkuddus üçüncülük ödülüne layık görülmüştür.⁷² Ayrıca yazarın **Havâuhum ve Havâuna (Onların Havası ile Bizim Havamız)** kısa öyküsü 2011 Taha Hüseyin birincilik ödülünü kazanmıştır.⁷³ Yazar, Mısır Yazarlar Birliği ile Uluslararası İslam Edebiyat Birliğinin yanı sıra birçok edebiyat topluluğunun üyesidir.⁷⁴

5.2. Roman Hakkında

Mısırlı öykücü Mahmud Ahmed Ali'nin "Çıplakların İsyanı" romanının on bir bölümünün başlıkları, Mısır'daki halk isyan hareketlerinin sosyolojisi hakkında önemli bilgiler vermektedir: "Parçala Yönet", "Kahir", "Kıvılcım", "Kurtuluş", "Çıplakların İsyanı", "Açlıktan Sonra Doymak", "Başka Bir Kölenin Kölesine Başka Bir Eşek...", "Yegâne galip" ve "Sürpriz". Romanda 25 Ocak 2011 Devrimi'ne tanık olan bir eşek, toplumla ilgili izlenim ve düşüncelerini aktarır. Devrimin sembolü olan Tahrir Meydanına giden eşek, orada bulunan protestocuların acıklı hayat hikâyelerini dinler. Romanda halkın çektiği ıstıraplar anlatılarak halk isyana teşvik edilmeye çalışılmıştır.

⁷¹ Maḥmūd Aḥmed 'Alī, *Sevratu'l- 'Arâyâ*, Mecmû'atun-Nîl el- 'Arabiyye, Kahire, 2014, s.99.

⁷² a.e., s. 102.

⁷³ Cemâlu'd-Dîn Ṭâhir, *Aḥlâmün Mebtûre*, (Erişim) <https://www.shomosnews.com/-احلام-مبتورة-للقاصص>, 21-09-2019.

⁷⁴ Maḥmūd Aḥmed 'Alī, (Erişim) <https://www.diwanalarab.com/21537-محمود-أحمد-علي>, 21-09-2019.

5.3. “Acı ve Umut” Teması

Romanın belki de en bariz simalarından birisi, başlangıcındaki o acıklı ithaftır:

*“Bu çok özel bir ithaftır... Tıpkı benim gibi, sıkılmış şeker kamışına benzeyen... Asılmış... Kanı emilmiş... Bana halini şikâyet eden... Benim de halimi kendisine şikâyet ettiğim her eşeğe...”*⁷⁵

“Çıplakların İsyanı” romanının ironi sayılan yönlerinden birisi, bir eşeğin ağzıyla anlatılıyor olmasıdır. Romanın anlatıcı figürü eşek romanın ilk bölümünde acıklı bir üslûpla kendisini şöyle tanıtır:

*“Doğduğum günden beri kendimi dişi eşek annemin yanında buldum. Benim ve annemin sahibi Cafer ustanın oğlu Hamâde’nin aksine, babamla ilgili bugüne dek herhangi bir şey bilmedim.”*⁷⁶

Romanda, oldukça sade ve duygulu bir dille 25 Ocak halk hareketinin Mısırlılar için bir umut ışığı olduğundan söz edilir:

*“Bağlarımdan kurtulmayı başardım... Protestocuların bulunduğu yere ulaştığımda bir kez daha başarmış oldum. Buraya ulaşmak için uzun bir süre yürümeme rağmen mutluyum. Birilerinin zannettiği gibi, bu mutluluk bir tek mutluluk değildir, bir sürü mutluluktur. Birbirini tamamlayan bir grup iç içe mutluluktan bu. Tıpkı yonca desteleri gibidir. Bence en önemlisi, bu çıplakların yanında durmak ve onların kaybolan haklarını aramak için onların isyanına; “Çıplakların İsyanı”, “Açların İsyanı”, “Ölülerin İsyanı”, “Kanı Emilenlerin İsyanı”, “Boşanmışların İsyanı”, “Reform İsyanı”, “Art Arda İsyanlar” vs. gibi birçok isim verdikleri isyana katılmaktır. Kendimden gurur duyduğumu fark ettim çünkü bir protestoya katılan ilk eşeğim, hakkını arayan ilk eşeğim... Evet... Benim gibi eşeklerin çalınan ve kaybolan haklarını arayan ilk eşeğim, biz eşekler milletin haklarını (arayan ilk eşeğim.)”*⁷⁷

Gasp edilmiş haklarını geri almak için meydanları dolduran kalabalıklar adaletle olan özlemi yeniden yeşertiyor:

⁷⁵ Maḥmûd Aḥmed 'Alî, a.g.e., s. 5.

⁷⁶ a.e., s. 7.

⁷⁷ a.e., s. 41, 42.

““Bu yeni tip bir kollektif isyandır. İşsizler, hemşireler, engelliler ve hastalardan oluşan yüzlerce kişi bakanlar kurulu binasının önünde barışçıl bir miting için toplandı. Prim, ödenmemiş maaşlar, kadro, sendika, sağlık ve ilaç gibi kaybolan haklarını istiyorlar...” Akşam dokuz haberlerini sunan spikerin konuşması ilgimi çekti. Spikerin söylediği bu yeni tip isyanı görmek için, bir tek kahvaltımı değil, öğle ve akşam yemeğimi de bıraktım... Kendi kendime umutla dedim: Neden isyan etmeyeyim! Çalınan ve kaybolan haklarımı neden sormayayım, bu benim hakkım değil mi! Bu işte başarılı olursam, kendi hakkını ve başkalarının hakkını aramak için bir protestoya katılan ilk eşek ben olacağım...”⁷⁸

5.4. “Zulüm ve İstibdat” Teması

Despot rejimler, halka boyun eğdirmek ve iradesini kırmak için acımasız yollara başvurur. Romanda rejimin, Mısır halkını ne şekilde yönettiği dolaylı bir biçimde anlatılır:

“Sahibim arkadaşının tavsiyesine uymuş iken yaram nasıl iyileşebilir ki! Arkadaşı ona demişti ki: Senin eşeğin çöl rüzgârları gibi hızlı yürüsün istiyorsan, ona vurmalsın, tam olarak onun yarasının üstüne şiddetli bir şekilde vurmalsın.”⁷⁹

Romanın kahramanı eşeğin başından geçen acı olaylar ve yaşadığı trajediler aslında çoğu Mısırlının ortak sorunu ve trajedisiydi. Romanın anlatıcısı bir yük hayvanı olması tercih edilmekle, aslında Mısır halkının boyunduruk altında olduğu gösterilmek istenmiş olabilir:

“İtiraz etmeden, küçük büyük, herkesin sırtıma binmesine razı oldum... Hiçbir insanoğlunun taşıyamayacağı yükleri taşımaya razı oldum... Sahibimin evinin önünde, kırdaki beni bağlı halde yalnız bırakmasına razı oldum... Gecenin ürkütücü karanlığını yapayalnız yaşamaya, ısırın ve donduran soğuğu, kış yağmurlarının altında yapayalnız ıslanmaya, kanımı emene kadar çıplak vücudumu bırakmak bilmeyen sivrisineğin ısırmasını çekmeye ve vücudumun her yerine dışkı bırakan karasineklerle razı oldum. Hatta gece hırsızları bile, kendinden emin gizlice evlere girip çıkarken onları tek başıma

⁷⁸ a.e., s. 37.

⁷⁹ a.e., s. 23.

görüyorum. Beni çok iyi tanıyan ve iyi tanıdığım yüzlerle göz göze gelince, ilki yüzüme tükürür, ikincisi yüzüme bir tokat atar ve üçüncüsü emin ve mağrur bir şekilde: “Bizi gördüğünü ve duyduğunu biliyoruz, ama sen şimdiye dek hiç konuşmadın ve konuşmayacaksın, önemli olan da budur.” der.”⁸⁰

5.5. “Uyanış ve İsyan” Teması

Her halk hareketi sosyolojik taleplerini temsil eden bazı sembol ve sloganları üretir. 25 Ocak Devrimi’ni gerçekleştiren Mısırlıların meydanlarda yankılandığı başlıca sloganlar romanda anlatılır:

“O sloganların bir kısmını fısıltılı bir sesle kendi kendime okuduğumu fark ettim: “Mısırlılar, Mısır’a aidiyet ve bağlılık duygusunu yitirdi! Bunun sorumlusu kimdir!”, “Halk kabak yemekten bıktı! Hukukun sıradan insanlara uygulanıp elitlere uygulanmamasından bıktı!”, “Açlık, acımasız zalim bir aslandır”, “Memleketim... Memleketim... Çocuklarımı doyuramıyorum...”, “Uyan! Mısır hızla geriye gidiyor.”, “Yoksulluğun nedenini öğrenmek isteyen, sayın bakanların cebine baksın...””⁸¹

Hayatından bezdirilen ve isyan etmeyi kafasına koyan eşek, gittiği Tahrir Meydan’ındaki işçilerin acılı hikâyelerinin bir kısmını anlatır:

“Sağımda işten çıkarılmış işçiler duruyordu... Evet... İşten çıkarılmışlar, öyle duydum. Bir yatırımcı, devlete bol keseden ödeme yaparak fabrikayı aldıktan sonra işçileri çıkarmış. İşçiler, diğer meslektaşları adına işçi üniformasıyla duruyordu. Acı ve çaresizlik içinde bağıırıyordu. Onlardan önce işten çıkarılan müdürlerinin arkasında bağıırıyordu. Müdür fabrikanın yeni sahibine iş arkadaşlarının gasp edilmiş haklarını sormuştu.”⁸²

⁸⁰ a.e., s. 22.

⁸¹ a.e., s. 43.

⁸² a.e., s. 51.

5.6. “Fantastik Anlatım” Teması

Mısır’ın önemli bir tarihî simgesi olan Sfenks heykeli ile ilgili, romanda ilginç bir hikâye anlatılır. Sfenks heykeline bekçilik yapmış ve iki kez emekliye ayrılmış bir adam, protestoların yapıldığı meydanda oturarak “Sfenks beni çağırdı!” diye bir afiş açar. Afişi gören meraklı bir gazeteci adamın yanına yaklaşıp neden böyle bir eylemde bulunduğunu sorar. Eski bekçi, Sfenks’in rüyasına girerek Mısır halkının yaşadığı adaletsizlik ve haksızlıklara çok üzüldüğünü anlattığını söyler. Ayrıca Sfenks’in korku içinde, yozlaşmış iki yetkili tarafından parçalara ayrılıp Avrupa’da kara borsada satılmak istendiğini söylediğini söyler.⁸³

5.7. “Yolsuzluk ve Yozlaşma” Teması

Mısırlı yazarlar 2011 devriminden önce yolsuzluğu eleştirmek, halka doğruları anlatmak ve onurlu bir tutum sergilemekten hiçbir zaman geri durmamıştı. Örneğin usta yazar İhsan Abdulkuddus (öl.1990) gerek 1952 ihtilalinden önce gerekse sonra yöneticilere yakın olduğu halde onları eleştirmişti. Devletin aslı görevinin israfı önlemek ve halkın temel ihtiyaçları temin etmek olduğunu savunmuştu. Abdulkuddus, kendisine iki defa bakanlık teklif edildiği halde tarafsız yazarlığı olumsuz etkilenir diye o teklifleri reddetmişti.⁸⁴ Mahmud Ahmed Ali de İhsan Abdulkuddus gibi devletin içine düştüğü yolsuzluk ve yozlaşmaya dikkat çekmeye çalışmıştır.

Romanda, meydandaki protestolara katılan kimsesiz iki çocuğun dramına değinilir. Kimsesiz iki çocuk neden protestoya katıldıklarını soran gazeteciye; devlet adamlarının yetimhanelerde yaşayan kimsesiz çocukları istismar ederek onların adına nasıl yardım ve bağış toplayıp onlara hiçbir şey vermediklerini ve duruma itiraz etmek için müdüre gittiklerinde müdürün bundan haberdar olduğunu pişkince söyleyip onları yetimhaneden kovmakla nasıl tehdit ettiğini anlatır. Böylelikle kimsesiz çocukların hikâyesini duyan anlatıcı eşek; yetim olarak kendisinin yalnız olmadığını, insan yetimlerinin de kendisi gibi acı çektiğini öğrenmiş olur.⁸⁵

⁸³ a.e., s. 55, 56.

⁸⁴ Recep Çinkılıç, “İhsân ‘Abdu'l-Ğuddûs'un Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği”, *Türk İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2, Mart 2015, s. 183.

⁸⁵ Maḥmûd Aḥmed 'Alî, a.g.e., s. 58, 59.

Meydanda eyleme katılan bir edebiyat yazarından, Mısırlı yazarların yaşadığı dramı öğrenebiliyoruz. Meydandaki protestocularla röportaj yapan gazeteciyle konuşan yazar acıklı hikâyesini anlatır. Yazar kaleme aldığı eseri yayınlamak için devlette çalmadık kapı bırakmaz. Devlet yayın kuruluşuna gitmiş ve eserini sunar. Eseri inceleyen memur yazara en az bir yıl sonra tekrar gelmesini söyler. Yazar sürenin tamamlanmasını heyecanla bekledikten sonra kuruluşun yolunu tutar. Kuruluşa vardığında eserini teslim alan memurun altı ay öncesinde işi bıraktığını, dolayısıyla eserini tekrar sunması gerektiğini yeni memurdan öğrenir. Yazar pes etmeyerek eserini ikinci kez kuruluşu sunar ve bir yıl daha bekledikten sonra kuruluşu tekrar müracaat eder. Bu sefer kuruluş memuru eserin ilk onaydan geçtiğini ancak ikinci bir onaydan daha geçmesi gerektiğini söyler ve yine bir yıl erteler. Eserinin onaylandığını duyan yazar çok sevinir ve umutla bir yıl daha bekler. Bir yıl geçer ve yazar yine kuruluşu gider. Bu defada eserinin ikinci onaydan geçtiğinin ve altı ay içinde matbaaya gönderileceğinin bilgisini alır. Yazar eserinin matbaaya gönderileceğini duyunca adeta sevinçten uçarak müjdeli haberi yakınlarına duyurur ve herkesten tebrikler almaya başlar. Yine her sefer olduğu gibi umutla beklemeye başlar. Alt ay geçince kuruluşu bir daha gider ve bu şok edici haberi alır: Kuruluş müdürü değiştiğinden matbaaya gönderilen tüm eserlerin basımı durdurulmuş, bundan dolayı eserini yeniden onaya sunması gerekmiş! Edebiyatçı bu haberin karşısında yıkılır ve nihayet kendini protestocuların arasında bulur.⁸⁶

5.8. “Çaresizlik” Teması

“Tokluktan Sonra Açlık” bölümünde protestocuların çaresizliği ve yaşadığı acılar duygulu bir dille tasvir edilir. Protestocular aç susuz bir şekilde protesto nöbetlerini sürdürüyordu ve sadece, meydanın önünden geçen insanların getirdiği yiyeceklerle açlıklarını bastırmaya çalışıyorlardı. Güvenlik güçleri, protestocuların açlık ve susuzluktan yorgun düşüp dağılmalarını beklemeye karar vermişti. Çember gittikçe daralırken romanın kahramanı eşek, kendi kendisiyle uzun bir diyaloga girer. Meydandan ayrılmazsa durumunun daha da kötüleşeceğini, açıklıktan öleceğini, eyleminin faydasız olduğunu ve dolayısıyla sahibine dönmesi gerektiğini kendi kendine konuşmaya başlar.

⁸⁶ a.e., s. 66-70.

Eşek ile kendisi arasında geçen konuşma, çaresizlik içinde olan protestocuların durumunu imalı bir biçimde yansıtmıştır:

“(Eşek, içindeki sese): Sahibim benim yokluğumda ikinci bir eşek almadığını nereden biliyorsun. (Eşeğin içindeki ses): Olsun... İkinci eşek olmanın şerefi sana yeter.

İkinci eşek olmak burada kesin bir biçimde ölmekten iyidir. Tek bir kelime etmeden bir meydandakilere bir de kendime baktım. (Eşeğin içindeki ses): Söyle bana Allah aşkına: Kesin olarak ölmek mi daha iyi yoksa eşekliğini korumak mı!”⁸⁷

Ülkenin gidişatının düzeleceğine umudunu yitiren eşek, eski sahibinin evine, eşekliğe dönmeye karar verir. Sahibinin evine ulaşınca, sahibinin yeni bir eşek almış olabileceği aklına gelir ve bir tereddüt yaşar. Evin penceresine yaklaşınca sahibiyle onun karısı arasında bir konuşma dinler. Konuşmadan sahibinin, kendisi gittikten sonra tarlayı süremediğini, ürünlerini pazara götüremeyip satamadığını ve bundan dolayı durumunun kötüleştiğini, yeni bir eşek alamadığını ve kendisinin hırsızlar tarafından kaçırıldığını sandığını öğrenir. Eşek, sahibinin kendisinin kaçmayıp hırsızlar tarafından kaçırıldığını düşünmesine fazlasıyla sevinir ancak sahibinin durumunun kötüleşmesine üzülür. Öyle ki fakirlikten iyice bunalan çiftçinin karısı kocasından, kaçan eşeğin yerine eşek olmasını ister. Kadının çocukları da bu fikre katılır! İşlerini kurtarmak ve düzlüğe çıkmak için yeni bir eşek almaya karar veren çiftçi akraba, dost ve komşularından borç ister, ancak herkes ona borç vermekten kaçınır. Böylece, kaçan eşeği sayesinde dostunu düşmanını tanır ve eşeğin kıymetini zamanında bilmediği için ona çok hayıflanır.⁸⁸ Değerinin bilindiğini gören eşek geri döndüğünü ilan etmeye karar verir ve bütün insanların yaptığı gibi evin kapısına vurur. Ancak kapıyı açan olmayınca, evdekilerin, kendisini parasını istemeye gelen bir alacaklı sandıklarını düşünür ve o olduğunu kanıtlamak için anırmaya karar verir. Anırtıyı duyan aile üyeleri kulaklarına inanamaz ve büyük bir sevinçle eşeğe doğru koşup ona sarılır ve af dilerler. Çiftçi, kendisini eşek olmaktan son anda kurtardığı için eşeğine söz verir; kendisini bir daha aç ve açıkta bırakmayacak ve kendi çocuklarına baktığı gibi ona bakacaktır.⁸⁹

⁸⁷ a.e., s. 89, 90.

⁸⁸ a.e., s. 91-93.

⁸⁹ a.e., s. 96-98.

5.9. Sonuç

Mısırlı yazarlar sadece devlet politikasını değil; toplumu da zaman zaman eleştirmiştir. Örneğin ünlü yazar İhsan Abdulkuddus kaleme aldığı romanlarda toplumun kadına bakışını açıkça eleştirmiş, aile içi ilişkilerin zayıflığına dikkat çekerek bu sorununun çocukların yaşamlarına ne tür sorunlara neden olduğunu vurgulamıştır. Toplumun kadına yönelik küçümseyici bakış açısını ele alan İhsan Abdulkuddus kadının çalışma hayatına atılması için teşvik edilip hayatın birçok alanında aktif rol alması gerektiğini savunmuştur.⁹⁰

“Çıplakların İsyanı” romanı, Mısır halkının farklı sosyal kesimlerinden gelen hikâyeleri aktararak Mısır’ın toplumsal gerçeğini ortaya çıkarmayı başarmıştır. Roman, zulmün, acının ve adaletsizliğin karşısında insanlık onurunun savunulacak bir değer olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak “Çıplakların İsyanı” romanı, siyasi ve sosyal nitelikte bir roman olarak Mısır halkının acılarının rahminden doğmuştur.

⁹⁰ Recep Çinkılıç, “Mısırlı Yazar İhsân Abdulkuddûs’un Romanlarında Kadın Erkek İlişkileri”, *I. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*, Kırıkkale, Ekim 2017, s. 761.

ALTINCI BÖLÜM
“RAHÎLU MERYEM” ROMANI
(MERYEM’İN AYRILIŞI)

6.1. Yazar Hakkında

1966 doğumlu, Suriyeli yazar Mahmud Hasan el-Casim, Halep Üniversitesi Edebiyat ve İnsani Bilimler Fakültesinin eski bir öğretim üyesi olup 2012 yılından beri Katar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde öğretim üyeliği yapmaktadır. Arapça konuşmayanlara, on dört yıldan fazla nahv, sarf ve Arapça eğitimi vermiştir. Ayrıca roman türünde eserler telif etmiştir: **Ğufrâneki Yâ Ummî/2014 (Anne Beni Affet), Nazarâtun Lâ Ta ‘rifu’l-Ĥayâ’/2015’tir (Utanmak Bilmeyen Bakışlar).**⁹¹

6.2. Roman Hakkında

Suriyeli edebiyatçı ve akademisyen Mahmud Hasan el-Casim’in kaleme aldığı “Meryem’in ayrılışı” romanında, en kanlı olayların sahne olduğu Rakka’da yaşamış olan bir ailenin acı ve trajik hikâyesi anlatılır. Romanın anlatıcısı Sara, romanın adında geçen küçük Meryem’in annesi olmaktadır. Roman Sara’nın, kızı Meryem’e yazdığı bir mektuptan ibarettir. Romanın ithaf bölümünde Sara, kızı Meryem’e şunları söyler:

*“Bu hikâyeyi sana yazıyorum Meryem’im... Karnımda taşıdığım... Daha gün ışığına çıkmadan ruhumla kalbi atan Meryem’im... Başımızdan geçenleri bilmen ve dürüstçe anlatman için bu hikâyeyi baştan sona kadar okuyacaksın... Rüyamda Mesih’in yüzünü gördüğümde, Hatice hala tespih ederken bana fısıldadığında ve baban dua ederek seslendiğinde çaresiz kaldım, kayboldum ve bana emrolunduğu gibi evin anahtarını sana bıraktım. Evin anahtarı elinde, döneceksin bir gün Meryem’im... Emin, güçlü ve kutlu bir dönüşle döneceksin. Vatanın yaseminleriyle yıkanacaksın... Göçün ve kayboluşun zilletini gömeceksin ve güzelliğin tüm dünyaya ışıldayacaktır Meryem’im...”*⁹²

⁹¹ Maḥmûd Ḥasan el-Câsim, (Erişim) <https://www.arabicfiction.org/ar/Mahmoud-Hasan-al-Jasim>, 22.09.2019.

⁹² Maḥmûd Ḥasan el-Câsim, *Nuzûhu Meryem*, Dâru’t-Tenvîr, Beyrut, 2015, s. 5.

6.3. “Endişe ve Tedirginlik” Teması

Romanın ilk bölümünde, rejimin gitmesini isteyen protestolar oldukça endişeli ve tedirgin bir bakış açısıyla tasvir edilir:

“Sokaklarda protestolar kaynıyor, Suriye semalarında yanarak patlıyor, volkan lavları gibi şehir ve beldelerin çoğunda akıyor. Protestolar günden güne yükseliyor, sloganlar çeşitleniyor, renklileşiyor. Gösteri ve protesto felaketi kan ve baruttan beslenerek havada veba gibi yayılıyor ve tüm canlıları helak ederek yüzlerde izini bırakıyor. Ölü ve yaralılar düşerek gerilim artıyor. Acı yayılır, Suriye’nin doğusuna, batısına, güneyine ve kuzeyine uzanır, devletin imajı sarsılır ve korku insanların yüreklerini sarar!

Protestocular televizyon ekranlarına çıkıyor, Onlarca, yüzlerce, binlerce gruplar halinde sokaklarda gürliyor veya duvarların arkasında saklanıyorlar. el-Jazeera kanalı olanları anbean yayınlıyor, sanki Dünya Kupası sezonundaymışız gibi görüntü ve yorumları aktarıyor! Halk da şarkın müzmin hastalıklarından iyileşme umuduyla korku ve umutla izliyor!”⁹³

Romanın anlatıcısı Sara, Suriye’nin farklı bölgelerinden Rakka’ya sığınan insanların, Rakkalıların gözünde nasıl göründüklerini anlatır:

“Çatışmalardan kaçarak Rakka’ya gelenlerin sayısı arttıkça şehir kalabalıklaşmaya başladı. Şehre gelenlerin perişanlığı ve duyduğumuz haberler, onların neler yaşadığını anlamamıza yetti. Yüzleri faciayla acıyı, korkuyla kini, isyanla itirazı ve söyleyemediklerini anlatıyordu! Gözümüz onları inceliyor, yüreğimiz ise sessizce acı çekiyordu. Herkese karşı temkinli davranıyorlar, insanların içine karışmaktan, onlarla muhatap olmaktan çekiniyorlardı! Kalabalıklardan ve tartışmalardan kaçıyorlardı. Her birisinin arkasında bıraktığı ve zorunlu sürgünündeki tedirginliğinin ve korkusunun sardığı bir sürü hikâye vardı.”⁹⁴

Sara, eşi Haşim’in ailesiyle birlikte yaşıyordu. Onlarla birlikte yaşayan Haşim’in kardeşi Beşir, Baas partisi Rakka sorumlusuydu. Ziraat mühendisi ve oldukça kültürlü

⁹³ a.e., s. 8.

⁹⁴ a.e., s. 9.

olan Haşim ile kardeşi Beşir arasında ülkenin gidişatıyla ilgili sürekli tartışmalar yaşanır. Haşim, Baas partisini olaylardan sorumlu tutar çünkü ona göre iktidar zalim ve despottur. Beşir ise Haşim'in tersine, isyancıları ajanlık ve ihanet ile suçlamaktadır. Çünkü ona göre, amaçları ülkeyi kaosa sürüklemektir. Rejim güvenlik güçleri barışçıl bir şekilde protesto eden vatandaşlara ateş açınca ölen ve yaralananlar olur ve durum git gide kontrolden çıkmaya başlar. Rejim tarafından katledilen insanların intikamı için protestocular silaha sarılır. Rakka'da durum her geçen gün kötüleşirken Sara, ailesi için çok endişelenir ve duadan başka sığınacak bir liman bulamaz.

6.4. “Korku” Teması

Baas rejimine karşı savaştan silahlı bir grup Rakka'yı ele geçirir. Silahlı isyancılar intikam almak için Baas Partisi yetkililerini her yerde arar. İsyancılar Beşir'i yakalamak için Sara'nın oturduğu evi basar ve Haşim'i, Beşir sanarak kaçıtır. Baskının sonucunda Sara ve küçük kızı Meryem korkulu anlar yaşar.⁹⁵

Sara küçük Meryem'in baskından sonra yaşadıklarını anlatmaya çalışır:

*“Sürekli titriyor ve çığlık atıyordun. Üç gün boyunca titriyor, kasılmalar geçiriyor ve bana tutunuyordun. Birdenbire yüzün morardı ve başın geri çekildi. Kasılarak ağzından köpük geldi! Öldü sandığım kayınvalidem, o anda gerçekten ölümü temenni etti.”*⁹⁶

İnsanların yaşadığı korku ve tedirginlik, şüphesi yok ki onların karakterini etkiler. Oğlu silahlı gruplar tarafından kaçırılan Hatice'in (Hişam'ın annesi) yaşadığı korku onun psikolojisini çok olumsuz etkiler. Olaylardan önce oldukça ağır başlı ve sakin olan Hatice artık tamamen farklı bir hale girer; sürekli korku ve evham içinde yaşayan birine dönüşür:

“Kaderin hesaplarımızın dışında başka hesapları var. Hatice hala bu yeni zor şartlar ve acı dolu vaziyet altında daha fazla yıprandı.”

⁹⁵ a.e., s. 66-69.

⁹⁶ a.e., s. 74.

Eskiden bilgeler gibi bakardı, ruhların derinliklerinde insanların bilmediği şeyleri görürdü. Şimdi ise aklını başından aldılar, yerine dehşet ve korku yerleştirdiler. Artık kasvetli hayaletler beyninde dolaşarak çocuklarına ait ürkünç manzaralar çizer oldu.”⁹⁷

Eşinden haber alamayan ve geri döneceğinden umudunu yitiren Sara çaresizliğe düşer. Kayınvalidesi Hatice iki oğlunun acısına dayanamayarak hasta düşer ve kısa bir sürenin sonunda ruhu ona veda eder. Evde minik Meryem ile tek başlarına kalan Sara’nın endişesi artmaya başlar. Belirsizlik ve gelecek korkusu gittikçe beynini kemirir. Sara yaşadığı korkulardan kendisini ve kızını kurtarmak için çare aramaya başlar. Memleketi Hama’ya göç etme fikri aklına gelir. Ancak önüne bir engel çıkıyor: şehri ele geçiren radikal gruplar mahrem olmadan kadınların seyahat etmesine izin vermiyordu. Bunun için komşusundan yardım talebinde bulunur. Sara’nın iyi niyetli ve mert komşusu kardeşine ait kimliği Sara’ya vererek korkunun zaman zaman doruğa çıktığı tehlikelerle dolu bir yolculuğa çıkarlar.⁹⁸

Korku romanın tüm bölümlerinde varlığını çok güçlü bir biçimde hissettiriyor. Olayların yoğun bir şekilde ve art arda geliştiği romanda gerilim sahneleri hiç eksik olmuyor:

“Silahlarını bize doğru doğrultarak arabanın etrafını sardılar... Silahı Ebû Sultân’a doğrultular, O anda Ebû Sultân’ın karısının yüreğindeki korku benimkine geçti. Derken silahlılardan birisi bize baktı, kurbanlarının kokusu elbisesinden yayılıyor, onun gözlerinde, bakışında ve hareketlerinde şiddetin her çeşidi belirliyordu. Görünüşü tek bir gerçeği haykırıyordu: Katil!”⁹⁹

6.5. “Aşk” Teması

Sara zaman zaman geçmişe giderek eşi Haşim ile nasıl tanıştığından ve ona nasıl âşık olduğundan söz eder. Aslında o güzel ve sevgi dolu yıllarını anlatarak Meryem’i teselli etmeyi ve korkularını unutturmayı hedefliyordu. Aynı zamanda da kendi acılarını bir nebze hafifletmeyi umuyordu.¹⁰⁰ Hamalı olan Sara olaylardan yıllar önce öğretmen

⁹⁷ a.e., s. 120.

⁹⁸ a.e., s. 100-161.

⁹⁹ a.e., s. 171.

¹⁰⁰ a.e., s. 82.

olarak Rakka'ya atanmış ve Haşim ile ilk karşılaşması orada olmuştu. O ilk karşılaşmayı kızı Meryem'e şöyle anlatır:

“Resimlerini içine yerleştirmek için, yatak odasındaki gardolaptan fotoğraf albümünü çıkardım. Fotoğrafları incelerken düşünceye daldım. Fotoğraflar babanla (Haşim'le) ilk günlerimi hatırlattı. Haşim Baban o günlerde, Halep ve Rakka arasında “Meskene” beldesinin güneyinde bulunan “en-Necâ” kooperatifinin müdürüydü. Kooperatifin okuluna aday öğretmen olarak henüz yeni atanmıştım... O gün Haşim Halepli iş arkadaşım Huda'yla beni ofisinde karşıladı. Bize kahve ve soğuk su ikram etti. Sonra akıcı bir dille bizimle konuşmaya başladı. Kültürlü biri olduğunu bize göstermek için belli kelimeleri seçerek konuşuyordu. Özgüveni yüksek, güçlü ve kültürlü bir adam gibi geldi bize. Bizimle konuşmaları ilgi çekiciydi. Konuşurken ara sıra, sanki gece sohbetindeymişiz hissini veren Fırat yöresine ait esprili sözler söylüyordu. Tanıdık tatlı bir sesle konuşuyordu, sanki bir zamanlarda duyduğum bir ses! Sohbeti sıcak çöldeki su arki gibi tatlı ve güzeldi! Dikkatimi çekti ve beni cezbettti! Bizime kibar ve nazıkçe davrandı...”¹⁰¹

Romanda sadece Suriye özelinde değil, belki de tüm Ortadoğu ülkelerinin sosyolojik bir meselesine değinilmektedir; o da farklı dinlere mensup kişilerin evliliği. Hristiyan olan Sara, Müslüman olan Haşim ile tanışınca, dinlerinin farklı olması ile ilgili düşüncelerini anlatır:

“O günün gecesinde bile titrememin yanında ferahlamam ve heyecanlanmam devam etti. Çok düşündüm. İhtimaller bir sürüydi. (Haşim) Ne istiyor olabilir? Kovalamaca daha ne zamana kadar sürecektir? Bunun sonucu ne olur? Hristiyan ailem onunla evlenmemi onaylar mı? Ailemi ve akrabalarımı karşıma alıp onları kaybedecek miyim? Ciddi olmadığını nereden bilebilirim ki? Onun örf ve ailevi durumları Hristiyan bir kadınla evlenmesine izin verir mi? Ama ben ona söz verdim. Evet... (randevuya) gideceğime söz verdim ve gideceğim. Sözüme sadık kalmalıyım.”¹⁰²

¹⁰¹ a.e., s. 11, 12.

¹⁰² a.e., s. 84.

6.6. “Çaresizlik ve Göç” Teması

Uzun ve tehlikeli bir yolculuğun sonunda memleketi Hama’ya ulaşan Sara, uzun yıllar sonra babasına kavuşur. Ülkenin kritik durumu nedeniyle baba biricik kızı Sara’yı affeder. Sara’nın Hristiyan olmayan biriyle evlenmesinden dolayı babasıyla aralarında oluşan buzlar erir.¹⁰³Aradan geçen kısa bir zaman sonra hasta olan baba ölür ve Sara yine yalnızlaşır. Çaresiz kalan Sara ülkenin gidişatından endişelenirken aklına Avrupa’ya göç etme düşüncesi gelir. Bunun üzerine Fransa’da yaşayan akademisyen dostu Rana’yla ile telefonda görüşür. Rana, Fransa’ya gelirse kendisine yardım edeceğine söz verir. Sara, memleketini bırakıp Avrupa’ya gitme konusunda çok tereddütler geçirir:

“Meryem’im... Geleceği kimse bilemez, aptal olduğumuzdan, geleceği dilediğimiz gibi duygu ve düşüncemize göre hayal edip dururuz. Onu kasvetli karanlıklarda beliren bir ışık olarak görürüz. Öyle süslü gösteririz ki tek kurtuluşumuz olur. Gerçekleşme olasılığının yüksekliğine rağmen tüm kötü ihtimalleri aklımızdan uzak tutarız. Geleceği gönüllerimizin meyledeceği bir cennet olarak düşleriz ve farkında olmadan aldanırız.”¹⁰⁴

“Hayaletler ve hayal kırıklıkları çoğalıyor, acılarım amansız bir hastalık gibi büyüyor. Etraftaki her şeyin bana: “Git buralardan!” dediğini duyuyorum. Rana’ya kavuşacağım günü düşünmekten başka hiçbir şeyi düşünmez oldum. Kurşun ve patlama seslerinden kurtulup, korkusuz kabussuz uyuyacağım gün...”¹⁰⁵

Sara Avrupa’ya gitmek için nihai kararını vererek insan kaçakçılarıyla anlaşır ve rota belirlenir. Acımasız ve güvenilmez insan kaçakçıları yolculuk sırasında Sara ve Meryem’e korkulu anlar yaşatır. Sara cinsel taciz, dayak ve hakaretlere maruz kalır. Ancak Meryem’in güvenli bir hayata kavuşabilmesi uğruna bu yaşadıklarına dayanır.¹⁰⁶Yolda işler planlandığı gibi gitmez; deniz yolculuğu sırasında Sara’nın bindirildiği tekne Alman mafyasının saldırısına uğrayarak batırılır. Sara bu olaylar sırasında kafasına aldığı bir darbe sonucunda baygınlık geçirir ve gözlerini açtığında

¹⁰³ a.e., s. 174-177.

¹⁰⁴ a.e., s. 198, 199.

¹⁰⁵ a.e., s. 204.

¹⁰⁶ a.e., s. 189-215.

kendisini Türkiye’de bulur. Türkiye’ye ulaşmasından hastalanıp ölünceye kadar ki hayatı kampta geçer. Hastalıktan öleceğini anlayan Sara, büyüyünce yaşadıklarını hatırlaması için Meryem’e bu mektubu (romanı) yazar. Mektupta Rakka’dan başlayarak sırasıyla Hama, Beyrut ve Türkiye’de yaşadıklarını anlatır.¹⁰⁷

6.7. Sonuç

Yazar Suriye halk hareketinin çıkış nedenlerine çok değinmeyip daha çok Suriyelilerin bu halk hareketi sırasında yaşadığı acı ve travmaya odaklandı. Roman sadece Sara ailesinin başına gelen felaketten söz etmemiş; aslında çoğu Suriyeli ailenin acılı hikâyesinden söz etmiştir. Olayların başında Suriyeli ailelerin içinde çıkan siyasi ihtilaflar, muhaliflerle rejim güçleri arasında geçen kanlı savaşlar ve siyasi-mezhepsel bağlılığa dayalı infaz ve intikamlar gibi konular romanın gündemindedir. Sara ailesinin acı ve gözyaşıyla dolu hikâyesi anlatılırken okuyucunun zihninde şöyle bir düşünce belirir: Sara’nın ailesi bu kadar büyük acılar, travmalar ve zulümler çekmişse, Suriye toplumunun geri kalan aileleri kim bilir ne büyük zulüm ve trajediler yaşamıştır. Sonuç olarak yazar bütün bir milletin acılı hikâyesini tek bir ailenin hikâyesinde özetlemiştir.

¹⁰⁷ a.e., s. 215-236.

SONUÇ

Arap Baharının ortaya çıkmasıyla birlikte bu mesele, modern Arap romanının uğraş konularının en başında yer almaya başladı. İktidar, Arap âleminde cereyan eden siyasi ve sosyal kavgaların en önemli aktörlerinden birini temsil etmektedir. Diğer tarafta halk, sosyal ve ekonomik bir kriz yaşayarak iktidarın zorbalığı ve tasallutu altında ezilmektedir.

Arap Baharı meselesi gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak, 2011 yılından sonra telif edilen Arap romanlarında güçlü bir biçimde yer almıştır. Modern çağımızın roman edebiyatı, Arap insanının aklını meşgul eden bu travmatik kriz ve çalkantıları tasvir etmek için, uygun bir alan açmıştır. Yirmi birinci yüzyılın başlangıcında çoğu Arap ülkesinde meydana gelen halk isyan hareketlerini işleyen romanlar incelendikten sonra edebiyatın halk hareketlerinden bağımsız olmadığı ve ikisinin arasında bir etkileşim olduğu görülmüştür. İlgili romanlarda ağırlıklı olarak korku, zulüm, hürriyet arzusu, umut ve çaresizlik gibi ortak temaların yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Halkın içinden gelen ve acılarına tanık olan yazarlar duygulu, anlamlı ve etkili bir üslûp ile Arap Baharı sırasında yaşanan hadiseleri bütün çıplaklığıyla açığa çıkarmıştır.

Romanlar incelendikten sonra Arap halk hareketini tetiklemiş başlıca etmenlerin; istibdat, işsizlik, adaletsizlik ve devletin içine düştüğü yolsuzluk olduğu görülmüştür. Romanlar toplumsal olayları belgeleyerek Arap halk hareketinin gerçeğini yansıtmıştır. Yazarlar Bahar sürecini yaşamış farklı kişi ve gruplara ait hikâyeleri aktararak Arap Baharının adeta bir panoramasını sunmuştur. Mekân, zaman ve olaylar iç içe geçerek korku, cesaret, umut, çaresizlik vb. insanî duygular romanlara hâkimdir. Yazarlar bu duygu atmosferini oluşturmak için birbirinden farklı tekniklere başvurmuş ve sesleri çeşitlendirmiştir. Romanlar istibdat ve zulmün karşısında insanlık onurunun savunulacak bir değer olduğunu göstermiştir.

Romanlar Arap ülkelerinde bir zamanlar yasaklar listesinde bulunan konuları güçlü bir şekilde ele almıştır. Bu konuların bir kısmı Arap ülkelerinde Bahar kıvılcımını ateşleyen siyasi ve sosyal durumla ilgili iken diğer bir kısmı halkların hürriyet, onur ve demokrasi talepleri ile ilgilidir. Arap Baharı hadisesinin olumlu veya olumsuz

sonuçlarına karşın roman türünde Arap aklının kuşaklardan beri üretemediği edebî ürünlerin ortaya çıkması ile bir sıçrama yaşanmıştır. Devrimcilerin naraları edebî aklı uyuşturan ataleti yok ederek yerine yazarın naralarla etkileşen hamasetini ilham etmiştir. Arap devrimleri, kaybedilen ifade hürriyetini, bütün türleriyle edebiyata kazandırarak ona yeni bir renk katmıştır. Sonuç olarak bu durum, eleştirmenlerin bu edebî yaratıcılığı hamaset ve değişim eğilimli yeni bir merhale olarak değerlendirmelerine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

1. ‘Abdu’l-Melik, Murtâd, “er-Rivâye Cinsen ve Edeben”, *el-Aklâm Dergisi*, Kültür ve Enformasyon Bakanlığı, Sayı 12, Bağdat, Kasım 1986.
2. ‘Abdu’n-Nâşır, Cemâl, *Felsefetu’s-Sevra*, Beytu’l-‘Arabi li’t-Tavsiķi’l-‘Asrî, Kahire, 1996.
3. Aḥmed ‘Alî, Maḥmûd, *Sevratu’l-‘Arâyâ*, Mecnû‘atu’n-Nîl el-‘Arabiyye, Kahire, 2014.
4. ‘Alî, Aḥmed İsmâ‘îl Ḥasan (Ahmet İsmailoğlu), “Cedeliyyetu’l-‘Alâķa Beyne’d-Dîn ve’s-Siyâse Fî Şevârâtî’r-Rabî‘î’l-‘Arabî”, **Ortadoĝu’da Devlet, Devlet-dışı Aktörler ve Demokrasi, II Uluslararası Ortadoĝu Sempozyumu**, 4-7 Mayıs 2016, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, 2016, s. 1-7.
5. ‘Alî, Ḥâlid Ḥanefî, “el-İntifâzâtü’l-Mutetâliye, İnhîyâru’n-Nuzûmî’s-Siyâsiyye fil-Mantıķatî’l-‘Arabiyye”, *es-Siyâsetu’d-Devliyye Dergisi*, Sayı 184, Kahire, İlkbahar 2011, s. 56, 57.
6. Bahtin, Mihail, *el-Melḥametu ve’r-Rivâye*, Çeviri ve Takdim: Cemâl Şuheyz, Kitâbu’l-Fikrî’l-‘Arabî, Beyrut, 1982.
7. Bin Cellon, eṭ-Ṭâhir, *eş-Şerâre: İntifâzâtun fi’l-Buldânî’l-‘Arabiyye*, Çev.: Ḥuseyn ‘Umar, Arap Kültür Merkezi, Kazablanka, 2012.
8. Çinkılıç, Recep, “Arap Baharı ile Modern Arap Romanı Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Deĝerlendirme: Mısır Örneĝi” *Filoloji Alanında Araştırma ve Deĝerlendirmeler*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2019, s. 55-78.
9. Çinkılıç, Recep, “İḥsân ‘Abdu’l-Ḳuddûs’un Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliĝi”, *Türk İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2, Mart 2015, s. 167-223.
10. Çinkılıç, Recep, “Mısırlı Yazar İḥsân Abdulkuddûs’un Romanlarında Kadın Erkek İlişkileri”, *I. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*, Kırıkkale, Ekim 2017, s. 754-762.
11. ed-Duleymî, Laṭîfe, *Aşvâtü’r-Rivâye: Ḥivârâtun Ma’a Nuḥbetin Mine’l-Rivâiyyâtî ve er-Rivâiyyîn*, Kitâbu Dubay eş-Şakâfiyye, Dubay, 2015.

12. el-‘Âlim, Maḥmûd Emîn, *Te’ammulâtun fî ‘Âlemi Necîb Maḥfûz*, Mısır Telif Yayın Genel Kurulu, Kahire, 1970.
13. el-‘Arâvî, ‘Abdullâh, *el-Eydulûciyye el-‘Arabiyye el-Mu’âşıra*, Çev.: ‘Îtânî Muḥammed, Dâru’l-Ḥaḳîke, Beyrut, 1970.
14. el-Câsim, Maḥmûd Ḥasan, *Nuzûhu Meryem*, Dâru’t-Tenvîr, Beyrut, 2015.
15. el-‘Îyâdî, Ebû Bekr, *Varâkâtun Min Defteri’l-Ḥavf*, Moment Kitapları, Londra, 2013.
16. el-Ḳarâzâvî, Yûsuf, *el-Ḥulûlu’l-Mustevrada ve Keyfe Cenet ‘Alâ Ummetinâ*, Mektebetu Vehbe, Kahire, 1993.
17. el-Kûnî, İbrâhîm, *Fursânu’l-Aḥlâmî’l-Ḳatîle*, Kitâbu Dubay eṣ-Ṣakâfiyye, Dubay, 2012.
18. el-Mâri‘, Seyf, *Acrâsu’l-Ḥurûf*, Kitâbu Dubay eṣ-Ṣakâfiyye, 1. Baskı, Dâru’s-Şazâ, Dubay, Ocak 2013.
19. el-Miskînî, Fethî; Ummu’z-Zeyn bin Şîhâ, *eṣ-Sevratu’l-‘Arabiyye*, Cevâdil Neşriyat Tercüme Dağıtım, Beyrut, 2013.
20. el-Yebûrî, Aḥmed, *Fi’r-Rivâyeti’l-‘Arabiyye et-Tekevunu ve’l-İştigâl*, Şeriketu’n-Neşr ve’t-Tevzî‘ el-Medâris, 1. Baskı, Kazablanka, 2000.
21. er-Reyhânî, Muḥammed Sa‘îd, *Aduvvu’s-Şems: el-Behlevânu’l-Lezi Şâra Vahşen*, Top Press, Ribat, 2012.
22. es-Selâmî, ‘Abdu’d-Dâim, “Varâkâtun min Defteri’l-Ḥavf: Rivâyetun Tettehimu’s-Siyâsiyyîn bi Sariḳati’r-Rabî‘i’l-‘Arabî”, *Cerîdetu’l-‘Arab Gazetesi*, Sayı 9545, Londra, 01.05.2014.
23. Fethî, İbrâhîm, *Mu‘cemu’l-Muṣṭalahâtî’l-Edebiyye*, el-Mu’essesetu’l-‘Arabiyye li’n-Nâşirîn el-Muttaḥidîn, Tunus, 1988.
24. Göz eṣ-Şâliṣ, Grigori, “Orta Doğu Araştırmalarının Arap Baharını Görmezden Gelişinin Nedeni: İstibdat Rejimlerinin İstikrarlı olduğu Efsanesi”, *el-Mustaḳbelu’l-‘Arabî Dergisi*, Sayı 392, Beyrut, Ekim 2011.
25. Ḥamid, Liḥmîdânî, *er-Rivâyetu’l-Mağribiyye ve Ru’yetu’l-Vâḳî‘i’l-İctimâ‘î*, Dâru’s-Şekâfa, Kazablanka, 1985.

26. Harmel, Cubrân Şâlih 'Alî, “*Sevarâtu'r-Rabî'i'l-'Arabî ve Mustakbalu'n-Nizâmî's-Siyâsî el-'Arabî*”, *Esmeriyye Üniversitesi Dergisi*, Sayı 29, Zliten, 2017, s. 301-376.
27. İbnu Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Dâr Şâdır, Beyrut, 1990, c. 14.
28. İkedar, 'Abdu'r-Raḥmân, “*Şûratu'r-Rabî'i'l-'Arabî fî'l-İbdâ'i'r-Rivâ'î el-Mağâribî*”, **Üçüncü Milenyumda Arap Romanı ve Arap Âlemindeki Okuma Sorununun 12. Uluslararası Cezayir Konferansı 21-22 Ağustos 2016**, Jil Scientific Research Center, Beyrut, 2016, 69-79.
29. Krazin, Yori, *İlmu's-Sevra fî'n-Nazariyyeti'l-Mârksiyye*, Çev.: Semîr Kerem, Daru't-Talî'a, Beyrut, 1975.
30. Minyâvî, Remzî, *es-Sevratu'l-Hallâke: er-Rabî'u'l-'Arabî mâ Beyne's-Sevra ve'l-Favzâ*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Kahire, 2011.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

31. 'Âdil, Samâḥ, **İbrâhîm el-Kûnî**, (Erişim) <https://kitabab.com/cultural/إبراهيم الكوني-صنع-أسطورة-الصحراء-وك>, 21.09.2019.
32. Aḥmed 'Alî, Maḥmûd, (Erişim) <https://www.diwanalarab.com/-محمود-أحمد-علي-21537>, 21-09-2019.
33. 'Aṭvân, 'Abdu'l-Bârî, “**Na'am... Lîbyâ leyset Mısr ve Tûnus**”, 22.02.2011, (Erişim) <https://www.palinfo.com>, 27.09.2019.
34. Daḡnîş, 'Abdu'l-Mecîd, “**el-Kâtib et-Tûnusî Ebû-Bekr el-İyâdî: el-Kitâbe Şarḥa fî Vechi'z-Zulm ve't-Ṭuğyân**”, (Erişim) <https://www.alhiwar.net>, 07.07.2019.
35. el-Câsim, Maḥmûd Ḥasan, (Erişim) <https://www.arabicfiction.org/ar/Mahmoud-Hasan-al-Jasim>, 22.09.2019.
36. er-Reyhânî, M. Sa'id, “**Sîre Zâtiyye**”, (Erişim) <http://www.raihanyat.com/arabicversion-webmaster-cv.htm>, 21.09.2019.

37. Sa'îd, 'Alî Lefte, **“Eşeru'r-Rabî'i'l-'Arabî 'Alâ'l-İbdâ' ve Taşavvurâtun Li Mustakbeli'l-Edeb”**, 01.08.2018, (Erişim) <https://www.alquds.co.uk>, 28.09.2109.

38. Tâhir, Cemâlu'd-Dîn, **“Ahlâmun Mebtûre”**, (Erişim) <https://www.shomosnews.com/أحلام-مبتورة-للقاتص-محمود-أحمد-على/>, 21-09-2019.

